

Het Armenhuis van Westerblokker

Archeologisch onderzoek op het perceel
Westerblokker 74, gemeente Hoorn

Het Armenhuis van Westerblokker

Archeologisch onderzoek op het perceel Westerblokker 74,
gemeente Hoorn

C.P. Schrickx

Hoorn 2012

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 42

Titel: Het armenhuis in Westerblokker
Archeologisch onderzoek op het perceel Westerblokker 74, gemeente Hoorn

OM-nummer: 45391

Projectnummer: 331

Opdrachtgever: Diaconie NH kerk Blokker

Coördinaten: 134853.40 / 519348.55
134861.76 / 519332.61
134868.45 / 519356.45
134876.81 / 519340.51

Auteur: C.P. Schrickx (archeoloog, Archeologie West-Friesland)

Redactie: M.H. Bartels (senior-archeoloog, Archeologie West-Friesland)

Veldwerk: C.P. Schrickx (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Y. Meijer (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
C. Aay (veldtechnicus, Archeologie West-Friesland)
A. Weel (Archeologie West-Friesland)
W. van Hilten (vrijwillig medewerker)
B. Balk (vrijwillig medewerker)

Met dank aan: J.W.A. Franke

Determinatie vondsten: C.P. Schrickx

Determinatie leer: A. Vissie (vrijwillig medewerkster, Archeologie West-Friesland)
E. Winters-Ran (vrijwillig medewerkster, Archeologie West-Friesland)

Fotografie objecten: C.P. Schrickx

Digitalisering tekeningen: M. Kossen en C.P. Schrickx (Archeologie West-Friesland)

© Archeologie West-Friesland, 2012

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteurs.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Inhoudsopgave

1 Inleiding	7
2 De onderzoekslocatie	9
2.1 Fysisch-geografische achtergrond	9
2.2 Historische achtergrond	10
2.2.1 Kaartmateriaal	10
2.2.2 Jeugdherinneringen J.W.A. Franke	13
2.2.3 Verbouwingen	18
2.3 Archeologische achtergrond	21
3 Opzet en doel van het onderzoek	23
3.1 Onderzoeksopdracht	23
3.2 Methode	25
4 De resultaten	27
4.1 Fasering	27
4.2 Fase 1	28
4.3 Fase 2	30
4.4 Fase 3	36
4.4.1 Het eerste huis	36
4.4.2 Het erf	38
4.4.3 Afvalkuilen	39
4.4.4 Conclusie	46
4.5 Fase 4	47
4.5.1 Het Armenhuis	47
4.5.2 Conclusie	54
5 Vondstcomplexen	55
5.1 Afvalkuil S88	55
5.2 Afvalkuil S79	57
6 Beantwoording onderzoeksvragen	65
7 Literatuur	67
Kaartbijlagen	
Bijlage 1 Puttenkaart	69
Bijlage 2 Fase 1	71
Bijlage 3 Fase 2	73
Bijlage 4 Fase 3	75
Bijlage 5 Fase 4	77
Bijlage 6 Profielen	79
Bijlagen determinatielijsten	
Bijlage 7 keramiek	81
Bijlage 8 bouwkeramiek	91
Bijlage 9 glas	92
Bijlage 10 metaal	93
Bijlage 11 leer	96
Bijlage 12 overig	96

1. Inleiding

Van 23 februari tot en met 3 maart 2011 (6 dagen) is door Archeologie West-Friesland een archeologisch onderzoek uitgevoerd op het perceel Westerblokker 74 in de gemeente Hoorn. De projectleiding was in handen van senior KNA-archeoloog drs. M.H. Bartels. Het veldteam bestond uit KNA-archeoloog drs. C.P. Schrickx, KNA-archeoloog drs. Y. Meijer, veldtechnicus C. Aay en archeologisch medewerker A. Weel. De uitwerking van het onderzoek is verricht door C.P. Schrickx.

Het perceel is eigendom van de Diaconie van de NH-kerk van Blokker. De aanleiding voor het archeologisch onderzoek werd gevormd door de sloop van de bestaande bebouwing (het 'armenhuys') en de archeologievrije oplevering van het bouwkegel. Hiertoe is d.d. 11 januari 2011 in opdracht van de Diaconie van de NH-kerk van Blokker door Archeologie West-Friesland een Archeologische Quickscan opgesteld.¹ Hierin is op basis van bekende archeologische waarden in de omgeving een archeologische verwachting voor het perceel geformuleerd. Op basis hiervan is vastgesteld dat het perceel een hoge archeologische verwachting heeft en dat archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is. Door Archeologie West-Friesland is een Programma van Eisen (PvE) voor dit onderzoek opgesteld. Het archeologisch onderzoek is conform dit PvE uitgevoerd.

In dit rapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek op het perceel Westerblokker 74 in Blokker, gemeente Hoorn weergegeven (OM-nummer 45391, Project 331). De rapportage bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de fysisch-geografische achtergrond en de historische gegevens met betrekking tot het onderzoeksterrein en de

1. Onderzoekslocatie Westerblokker 74

1 Schrickx 2011.

directe omgeving uiteengezet. Hierbij zijn zoveel mogelijk beschikbare primaire en secundaire bronnen gebruikt. Een speciale vermelding verdient de heer J.W.A. Franke die op verzoek van W. van Hilten zijn jeugdherinneringen uit de periode van 1943 tot 1955 aan het papier heeft toevertrouwd. Deze voormalige bewoner van het Armenhuis heeft deze publicatie van de resultaten van het historisch en archeologisch onderzoek niet meer mogen meemaken want hij is in 2012 overleden. In het tweede deel van het rapport worden de aangetroffen sporen en het verzamelde vondstmateriaal geanalyseerd met het oog op de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals in het PvE geformuleerd.

De rapportage volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.2 en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn / West-Friesland, versie 2009.

2. Foto Westerblokker 74 voor de afbraak in 2011 (bron: Google Streetview)

3. Luchtfoto Westerblokker 74 voor de afbraak in 2011

2. De onderzoekslocatie

2.1 Fysisch-geografische achtergrond

Het onderzoeksterrein ligt in een gebied dat kan worden beschreven als een fossiel kwelderlandschap. Dat wil zeggen dat het voormalige kwelderlandschap nog herkenbaar is in het karakter en de inrichting van het huidige landschap. Het kwelderlandschap werd tussen 2000 en 1200 v. Chr. doorsneden door getijdengeulen. Deze stonden in verbinding met het Zeegat van Bergen, een opening in de Noordzeekust. Vanuit dit zeegat werden tijdens hoogwater mariene sedimenten diep landinwaarts getransporteerd. Deze sedimenten bestaan uit een afwisseling van zavelige en zandige afzettingen op de bodem en oeverwallen van de getijdengeulen en kleiiger afzettingen in de lager gelegen komgronden. Rond 1800 v. Chr. werd de getijdenwerking minder door een geleidelijke afsluiting van het Zeegat van Bergen. Vanaf dat moment werden kleiiger sedimenten aangevoerd, die uitsluitend in de laaggelegen delen van het landschap worden aangetroffen. De getijdenafzettingen worden gerekend tot het laagpakket van Wormer van de Formatie van Naaldwijk.

Door inklinking van de kleigronden kwamen de zandige getijdengeulen als langgerekte ruggen in het landschap te liggen. Gedurende de Midden- en Late-Bronstijd (1500 tot 800 v. Chr.) werd in West-Friesland op de flanken van deze kreekruggen gewoond. De top van de kreekruggen werd gebruikt als akkergrond en de lager gelegen gebieden als weidegrond. Recent onderzoek in de omgeving van Enkhuizen heeft aangetoond dat ook in sommige lager gelegen gebieden bewoning aanwezig was.

In laag gelegen natte delen van het landschap ontstond in de Late Bronstijd (vanaf circa 1300 v. Chr.) veenvorming. De veenlaag behoort tot het Hollandveen Laagpakket van de Formatie van Nieuwkoop. Geleidelijk raakte vrijwel het gehele kwelderlandschap, inclusief de relatief hooggelegen kreekruggen, bedekt met veen. Door de toenemende vernatting van het landschap werd West-Friesland geleidelijk ongeschikt om te wonen en rond 800 v. Chr. was het gebied volledig verlaten.

Pas rond het midden van de 11de eeuw raakte het veen wat beter ontwaterd door nieuwe openingen in de kust in combinatie met de inzet van een langdurige periode van relatieve droogte vanaf de 10de eeuw. De verbeterde ontwatering maakte ontginning van het gebied mogelijk vanuit de oudere bewoningskernen op de strandwallen en enkele Karolingische nederzettingen zoals Medemblik. Blokken land werden systematisch ontwaterd door het graven van sloten en de aanleg van dijken. Een van deze ontginningsblokken is Westerblokker.

In de lager gelegen komgebieden leidde de toegenomen ontwatering en de daarmee samenhangende oxidatie van het veen tot bodemdaling. De daaronder gelegen kleiafzettingen bleken bovendien gevoelig voor klink, waardoor de bodemdaling ook na het eroderen van het Hollandveen doorging. De zavelige tot zandige afzettingen van de fossiele getijdengeulen waren hiervoor minder gevoelig. Op de meeste plekken wordt van het oorspronkelijke laatmiddeleeuwse veenoppervlak weinig meer aangetroffen dan een vuile (licht)venige kleilaag. Dit is het resultaat van oxidatie van het Hollandveen en vermenging met het daaronder gelegen Laagpakket van Wormer. Vaak worden in de venige kleilaag de oudste sporen van menselijke activiteiten aangetroffen in de vorm van ingraven, ploegsporen en archeologisch vondstmateriaal.

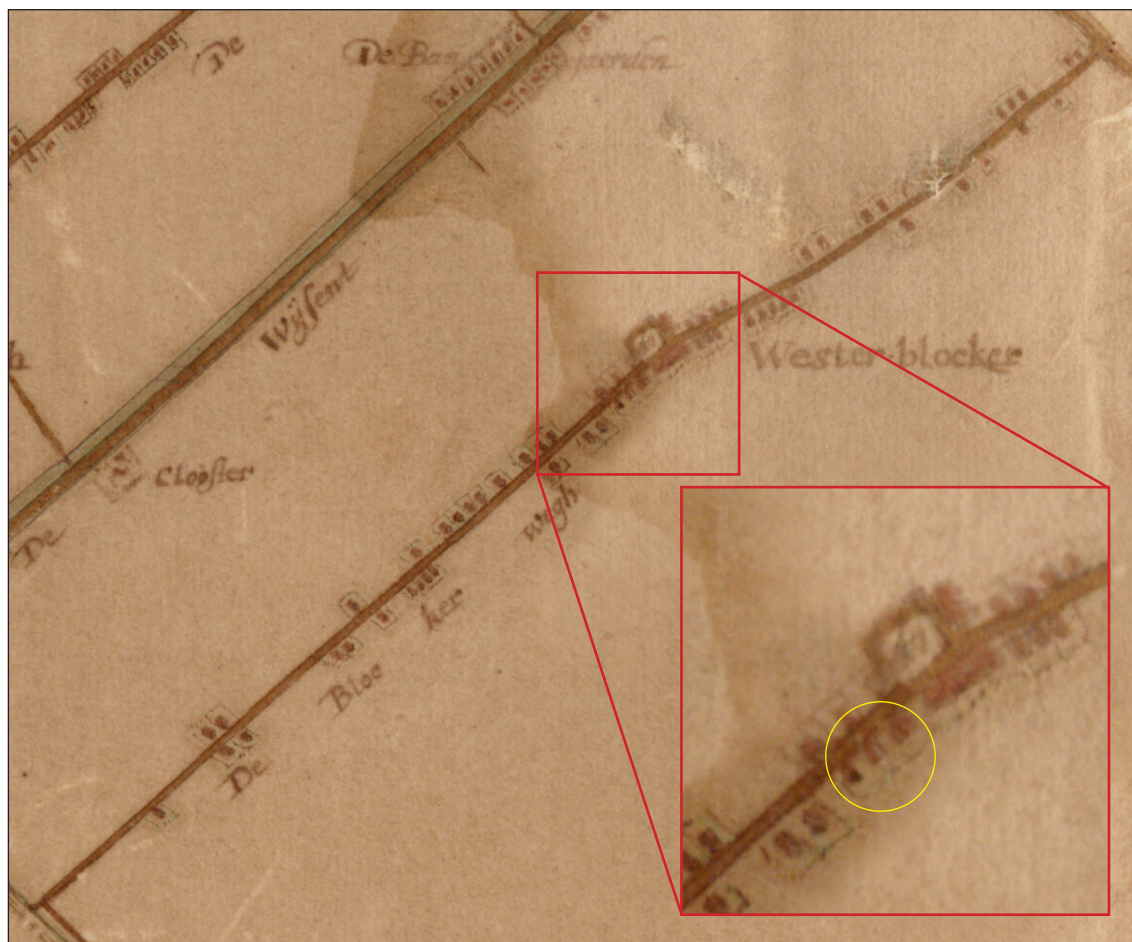
De geomorfologie van West-Friesland verandert vanaf de 14de eeuw niet meer. Plaatselijk zijn enkele overstromingsafzettingen na dijkdoorbraken afgezet. De bodemdaling bleef in mindere mate doorgaan na de introductie van bemaling met behulp van windmolens en later met stoomkracht en elektriciteit.

De laat- en postmiddeleeuwse bewoning van West-Friesland concentreert zich langs de ontginingsassen van de verschillende ontginningsblokken, zoals het dorpslint van Westerblokker. Dit dorp ligt binnen Drechterland, het oostelijke gedeelte van West-Friesland. Dit gebied is vanaf de 10de eeuw en met name in de 11de en 12de eeuw vanuit het noorden ontgonnen. Westerblokker is op basis van de chronologie van de ontginningen en de datering van het vondstmateriaal naar alle waarschijnlijkheid in de loop van de 12de eeuw in cultuur gebracht. De eerste bewoners hadden vermoedelijk kleine gemengde agrarische boerenbedrijven, waarbij akkerbouw (roggeteelt) een rol speelde. Door voortgaande bodemdaling moest men het veen steeds dieper ontwateren om het voor akkerbouw geschikt te houden. Al snel werd het gebied te nat voor akkerbouw en schakelde men volledig over op veehouderij. Deze omslag vond al in de 13de/14de eeuw plaats. Aanvankelijk was dit vooral vetweiderij en in later eeuwen vormde ook de zuivelbereiding een belangrijke bedrijfstak. De bodem ter plaatse van de relatief laaggelegen komgronden was ook geschikt voor fruitteelt en tuinbouw, zoals de Bangert tussen Westerblokker en Zwaag.

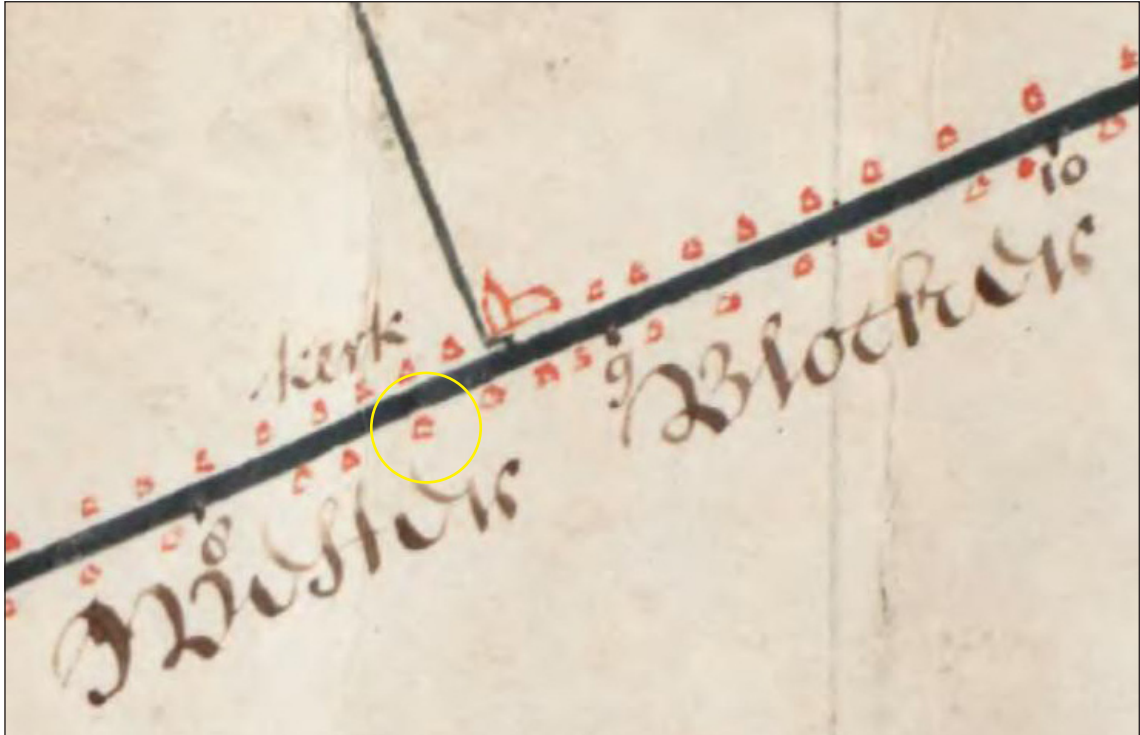
2.2 Historische achtergrond

2.2.1 Kaartmateriaal

Een beeld van de bewoning van Westerblokker verkrijgen we pas voor het eerst in de 17de eeuw, uit welke tijd de oudste relatief nauwkeurige plattegrond dateert. Het is de kaart van Johannes Dou, gemaakt rond 1652-1654 (afb. 4). Verspreid langs het dorpslint staan huisplaatsen getekend, waarbij met name de concentratie in de buurt van de kerk opvalt. Een van de huizen

4. Westerblokker op de kaart van Dou uit 1651-1654 met binnen de gele cirkel de onderzoekslocatie (collectie WFA)

5. Westerblokker op de kaart van Oostwoudt uit 1723 met binnen de gele cirkel de onderzoekslocatie (collectie WFA)

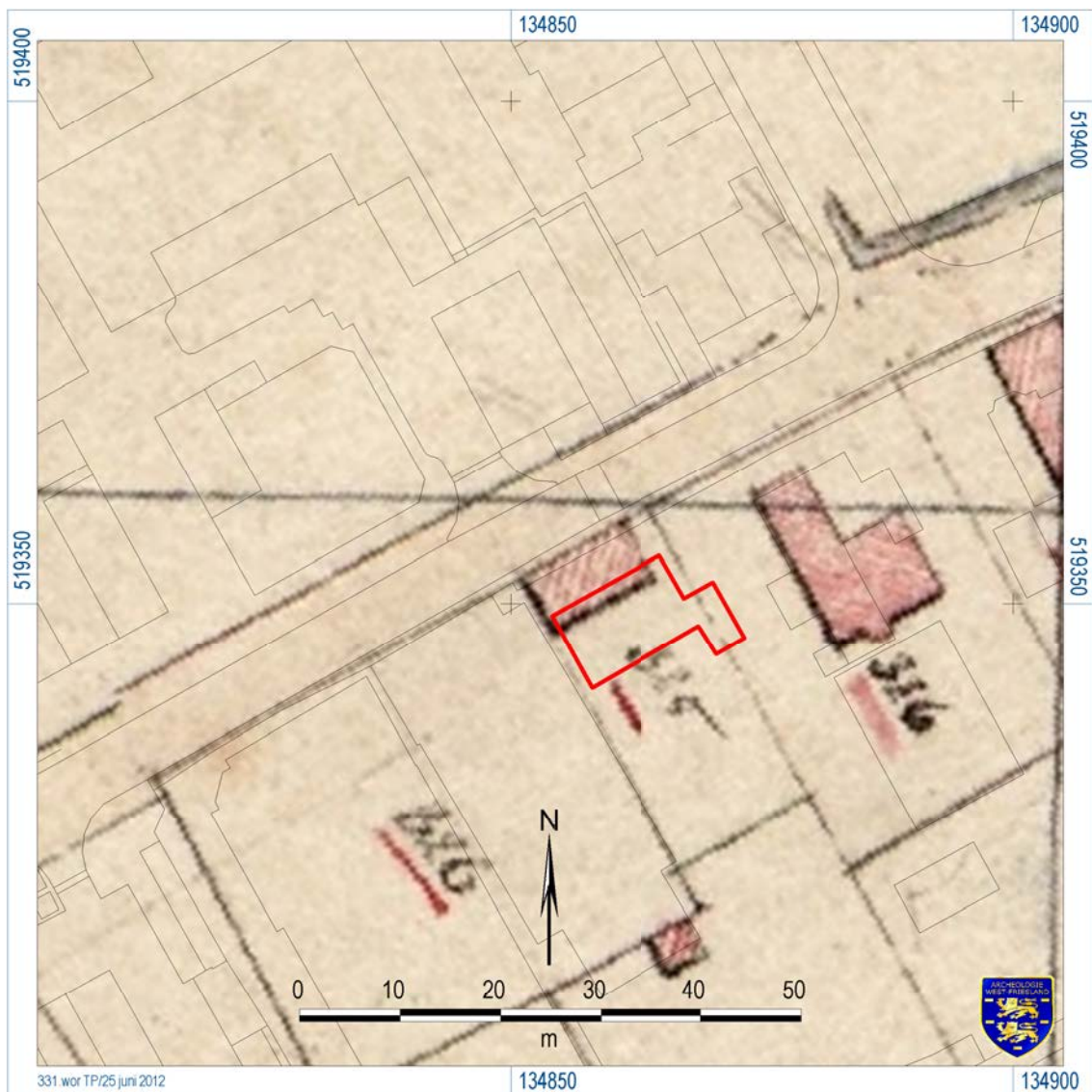
aan de zuidkant van het lint valt waarschijnlijk binnen de onderzoekslocatie. De bebouwing bestond in deze tijd deels uit stolpboerderijen en deels uit eenvoudige boerenwoningen. Een beeld van deze boerderijen en huizen wordt verkregen uit enkele kaarten uit het kaartboek van het Kerkenarmenfonds van Hoorn, waarvan de oudste aanleg uit 1603 dateert (collectie Westfries Archief).

De meest nauwkeurige kaart uit de 18de eeuw is de kaart van Oostwoudt uit 1723 (afb. 5). Aan beide kanten van het lint staan op vrij regelmatige afstand huizen getekend. De kaart is niet nauwkeurig genoeg om de huizen aan percelen te koppelen.

De eerste gedetailleerde kaartopname van de percelen is vastgelegd in de kadastrale minuut van 1824 (afb. 6). Op de percelen tegenover de kerk van Westerblokker staat een aantal huizen weergegeven. Het meest westelijke huis van deze rij en tevens het kleinste huis kan worden gelokaliseerd op het perceel Westerblokker 74. Het heeft een rechthoekige plattegrond. Hoewel dit grondplan goed klopt met het grondplan van het in 2011 gesloopte Armenhuis gaat het toch om een voorganger van dit Armenhuis. Het huis op de kaart uit 1824 staat namelijk direct aan de straatkant, terwijl het Armenhuis circa 7 meter uit de rooilijn verwijderd stond. Dit is goed te zien als de kaart van 1824 wordt geplot onder de moderne kadastrale kaart (afb. 7).

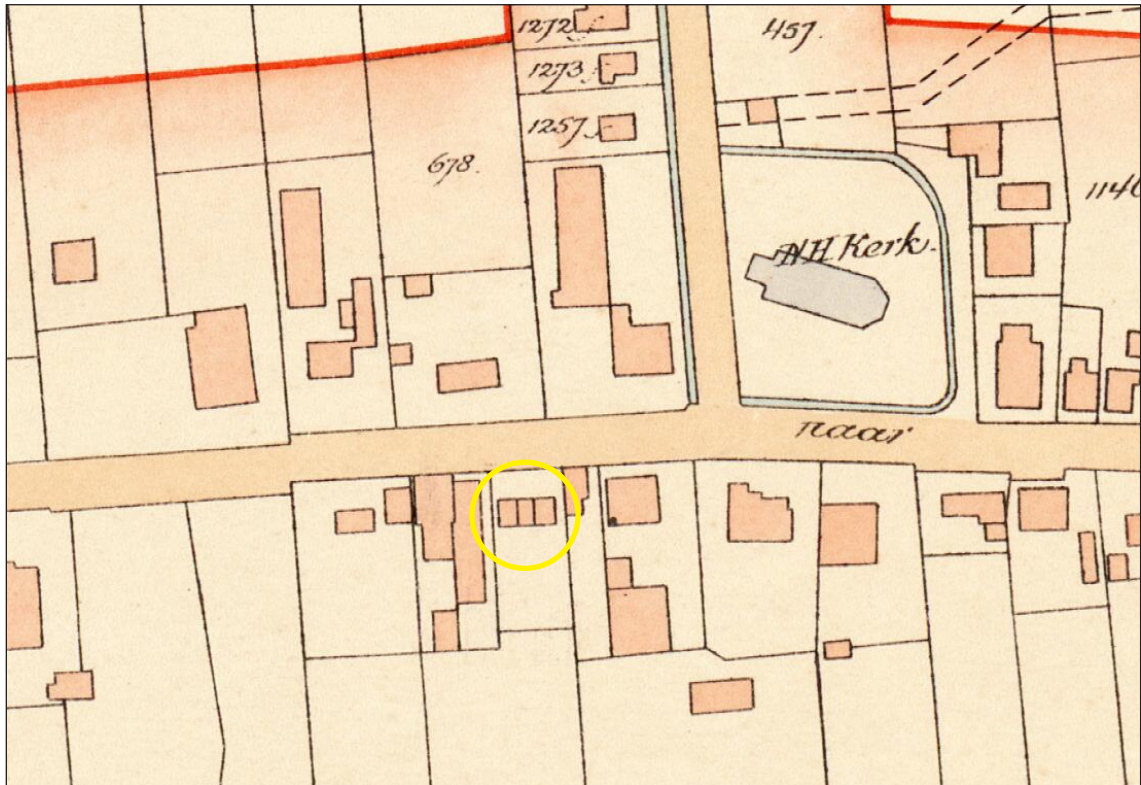
6. Kadastrale kaart uit 1824 met binnen de gele cirkel de onderzoekslocatie

7. Kadastrale kaart uit 1824 geplot onder de moderne kadastrale kaart. In rood de contour van het gesloopte pand Westerblokker 74.

Volgens de aanwijzende tafel op de kadastrale kaart woonde in 1830 Pieter Demmendaal (ged. Blokker 1782 – overl. Blokker 1860) in het huis (nr. 325). Hij was een zoon van Lodewijk Demmendaal en Weijntje Jacobs en was (tweede huwelijk) getrouwd met Lijsbet Bruin (ged. Blokker 1793 – overl. Blokker 1856). Ze kregen zeven kinderen. Aanvankelijk woonde het gezin aan de Bangert. Pieter Demmendaal was tuinman. De percelen ten zuiden (nr. 324 en 327) en ten westen (nr. 326) waren in eigendom bij Jacob Koter. In de stolpboerderij ten oosten van perceel 325 woonde Gerrit Stam, die eveneens tuinman was. De bewoners van het huis na 1830 zijn niet bekend. Mogelijk is het huis een tijd in gebruik geweest als armenwoning van de Diaconie van de NH-kerk van Westerblokker.

Het huis dat op de kaart van 1824 staat, is op zeker moment afgebroken, waarna een nieuw huis met vrijwel indentiek grondplan is gerealiseerd. Het nieuwe huis is te zien op een kaart uit 1935 (collectie WFA, afb. 8). Het pand is verdeeld in drie kamers. Dit huis was eigendom van de Diaconie van de NH-kerk van Westerblokker en stond bekend als het Armenhuis. De precieze bouwdatum is bij opstelling van dit rapport niet bekend, maar valt ongetwijfeld na enig

8. Kadastrale kaart uit 1935 (collectie WFA). Het Armenhuis, verdeeld in drie kamers, is op deze kaart binnen de gele cirkel te zien.

speurwerk in het kadaster en het archief van de Diaconie van de NH-kerk van Westerblokker te vinden.¹

Het grondplan van het Armenhuis zoals dat op de kaart van 1935 wordt weergegeven, komt niet overeen met het grondplan van het in 2011 gesloopte huis. Het huis wordt op de plattegrond van 1935 smaller weergegeven dan ten tijde van de afbraak het geval was. Op een luchtfoto van het gesloopte pand valt goed te zien dat het pand aan de achterzijde is vergroot. De wolfseinden van het zadeldak lopen niet door naar de achtergevel. Deze verbouwing moet voor circa 1943 hebben plaatsgevonden, zoals uit de getekende plattegrond van Franke (zie onder) blijkt.

2.2.2 Jeugtherinneringen J.W.A. Franke

Het Armenhuis was verdeeld in drie woningen. Een van deze woningen werd tussen 1943 en 1955 bewoond door de familie Franke. Dhr. J.W.A. Franke heeft in 2011 zijn jeugtherinneringen op papier gezet. Deze geven een prachtig tijdsbeeld. Helaas heeft hij deze publicatie niet meer mogen meemaken want hij is niet lang hierna overleden. Hieronder wordt een ingekorte versie van zijn tekst weergegeven:

“Mijn naam is Jeroen Willem Albert Franke, geboren te Den Helder op 16 september 1942. Mijn vader was Jeroen Willem Albert Franke, geboren in 1909 te Amsterdam en overleden in 1964 te Hoorn. Zijn beroep was oberkelner. Mijn moeder was Dina de Graaf, geboren in 1914 te Middelburg en overleden in 1983, ook te Middelburg. Haar beroep was eerste kapster.

¹ Het archief van de Hervormde Gemeente Ooster- en Westerblokker (toegangsnummer 0347) in het Westfries Archief leverde niets op.

Toen ik geboren werd in 1942 woonden mijn ouders in Den Helder, marinestad. Vanwege de voortdurende bombardementen door de Duitsers moesten wij uiteindelijk de stad verlaten en evacueren. "De granaatscherven lagen in je luiertas", aldus mijn moeder. Ik moet toen een maand of drie geweest zijn. Dit zou betekenen dat wij in begin 1943 in Blokker kwamen en in de bedoelde woning introkken. Overigens bleef mijn vader nog langer in Den Helder omdat hij toen werk had als kelner in Café-restaurant 'Koekenbier'. Dit bedrijf bestaat niet meer.

De situatie toen was voorts zo dat de moeder van mijn vader (mijn oma Franke dus) ook in Den Helder woonde. Zij was al op jonge leeftijd (41) weduwe geworden en woonde alleen. Zij had een commensaal ('kostganger') in huis. Ook mijn oma en haar commensaal moesten Den Helder verlaten. Hoe dit verder allemaal in zijn werk is gegaan weet ik niet, maar oma en de commensaal zijn toen ook in Blokker terecht gekomen, in dezelfde woning waarover wij nu praten. Zij waren er dus al eerder. In feite is het dus zo dat wij zijn ingetrokken bij oma en de commensaal.

De naam van mijn oma is Lientje Jacoba Franke-de Kreek. Zij is geboren op 21 augustus 1888 en was dan 55 jaar in 1943. De naam van haar commensaal was 'oom' (iedereen in de wat nauwere kennissenkring werd overal vroeger oom of tante genoemd, dus niet bij ons alleen) Piet Spaans. Van uiterlijk zou dit een kleine man geweest zijn, wat kalend, zeer behaard en oersterk. Deze oom Piet Spaans zou in Indië minister Colijn uit de frontlinie gered hebben en hem naar een veiliger plek gebracht hebben. Hiervoor zou oom Piet Spaans een onderscheiding hebben ontvangen. Oma en oom Piet Spaans zijn weer teruggegaan naar Den Helder, een keer. Hoe lang zij in Blokker gebleven zijn weet ik niet. Het lijkt me niet onaannemelijk dat dit gebeurd is omstreeks de tijd dat Den Helder niet meer gebombardeerd werd.

9. Voorzijde van het Armenhuis (collectie J.W.A. Franke).

Ik meen dat wij tot in 1955 in dit huis zijn blijven wonen en verhuisden in dat jaar naar de Wagenaarstraat. Het werd mij pas later bekend dat het gehele huis bekend stond als het 'Armenhuis' van de protestantse kerk. De naamsaanduiding van het huis geeft de sociale gedachte die er achter schuilde wel weer.

Ik zal (trachten) een zo goed mogelijke tekening/indeling van ons woongedeelte van het huis te maken. In een paar fasen vanwege aanpassingen/kleine verbouwingen in de loop der jaren.

Woonhuis voorzijde

Ten tijde van onze evacuatie, en ook later, werd dit woonhuis bewoond door drie families, hetgeen eigenlijk aan de voorzijde door de drie raamaanzichten duidelijker gemaakt kan worden. Links woonden toen dus Oma Franke en Oom Piet Spaans. Wij kwamen hier later bij en zijn hier blijven wonen. Uitgaande van onze situatie woonde er een gezinnetje van drie personen. In het midden woonde Opoe Krijger, een oude alleenstaande mevrouw. (...) Rechts in het huis woonde de familie Bajema. Vader, moeder en zes kinderen. (...)

Aan de linkerkant [=linker zijgevel] is te zien dat daar nog een raam was van de woonkamer, eenzelfde als het voorraam, met van die ruitjes. Voor het huis was een ijzeren hek, met een poortje.

Woonhuis aan de linker kant

Links van het huis liep een pad van boerengeeltjes naar achter. (...) Aan deze zijde bevond zich meer naar achter een (voor)deur. Er was trouwens maar één deur, in twee helften. Het bovengedeelte kon naar binnen opgezet worden. Deze deur kierde als de ziekte, om het in goed Nederlands te zeggen, wat in de winter geen pretje was. (...)

Woonhuis achterzijde

Er zit aan het weidse grasveld een verhaal. In de eerste plaats was het een groot grasveld. In mijn gedachte toch misschien wel 30 meter. Het grasveld eindigde bij een groot houten hek, waar de appelboomgaard was van Jan (Jantje) Koeman. Duidelijk moge zijn dat wij (kinderen dus) hier appels jatten en ook speelden. (...) Naar achter, midden in het grasveld, stond een plee. Een echte, waarvan ik dacht dat de diepte eindeloos was. "Je hoorde de plons pas als je je broek alweer omhoog had!" Van deze plee maakte dus de drie families gebruik. Het zal duidelijk zijn dat er voor de nacht, binnen, toilettemmers gebruikt werden. Op een ochtend, na een nogal stormachtige nacht, toen mijn moeder en ik in de keuken waren en naar buiten keken, zei mijn moeder: "Wat is het kaal achter." Het bleek dat de plee de storm niet doorstaan had en omgewaaid was. (...)

Ik ga nu even door op die achterzijde. In feite zal het woongedeelte van Bajema een spiegelbeeld zijn van ons gedeelte. Toen op een gegeven moment mevrouw Krijger kwam te overlijden, werd haar woongedeelte verdeeld tussen de familie Bajema en ons. Hierop kom ik later terug bij de tekeningen van het binnenhuis. Bij deze verdeling bleef de plee in het veld aan Bajema en mijn vader maakte toen een dergelijk geval tegen het huis aan. Zelfde systeem, alleen met een grote stalen (toilet)emmer die van tijd tot tijd geleegd moest worden. Hiertoe groef hij helemaal aan het einde van het grasveld, links in een hoek, een diepe beerput. Ik mag aannemen dat die put afgedekt werd, enerzijds vanwege een lopend klein kind (ik dus) en anderzijds vanwege de reuk.

Een gevolg van de verdeling was ook dat er een scheiding in het grasveld gemaakt werd door het planten van een heg. Overigens bleef achter het huis een doorgang bestaan opdat de beide families wel achterom naar elkaar konden toekomen. (...)

Aan die plee- en toiletsituatie zit een grappige anekdote, waarbij men maar moet denken aan het gezegde “dat een mens moet roeien met de riemen die hij heeft” of “nood breekt wetten.” Toen mijn vader een nieuwe plee had gemaakt dicht bij huis, met zo'n grote stalen toilettemmer erin, was het natuurlijk wel zo dat op de strengere winterdag de inhoud ervan bevroor. Dit was met name lastig als die emmer gelegeerd moest worden in de beerput achterin. Ik herinner me een situatie waarbij papa op het illustere idee kwam om die emmer dan maar op het gasfornuis in de keuken te zetten om deze wat te laten ontdooien. Hij had er echter bij moeten blijven en niet de deur uit moeten gaan. Toen mijn moeder, die dus van niets wist, vanuit de kamer in de keuken kwam was ze eerst nog in de war omdat ze verbaasd dacht dat ze iets van was had opstaan. Maar toen zag ze wat er zo stond te pruttelen.....!! Zoals gezegd, papa had beter even niet weg kunnen gaan. Gelukkig voor mijn moeder, die toch al niet zo groot was en ook niet zo sterk, kwam net de huisarts dokter Van der Meer uit Westwoud langs, die haar lachend geholpen heeft. (...)

Het woonkamergedeelte

De scheidingswand met buurvrouw Krijger bestond uit één plank dikte. Deze plankenwand was mooi oud roze geschilderd, appelbloesem, zo ook de deuren en betimmering van de bedsteden, de deur van het gangetje naar de keuken en ook de planken van het gangetje zelf.

De divan voor het voorraam is later weggegaan. In de plaats hiervan kwamen de fauteuils van het zijraam. Op die plek zal ook wel weer een zitje gekomen zijn.

De schoorsteen achter de kachel was nog redelijk diep. In mijn gedachten was er een donker blauwgrijze wand. Als klein kind kon ik om de kachel heen.

In een later stadium kregen we ook een wandtelefoon. Met drie nummers, dat weet ik nog wel.

Bestede 2 heb ik niet anders gekend dan met een gordijn er voor. Mijn vader heeft van deze bedstee een kledingkast gemaakt, met stangen en legplanken.

Bedstee 2 had nog wel deuren, maar was in de tijd dat wij er woonden niet in gebruik als zodanig. Ik mag aannemen dat toen wij er bij kwamen wonen mijn oma en oom Piet Spaans ieder in een bedstee sliepen. Ons gezinnetje sliep op de zolder. Gelet op de ontbrekende kastruimte neem ik aan dat moeder deze bedstee ook als (opberg)kast gebruikte. Deze bedstee had een onderruimte zoals de meeste bedsteden dit hadden. Bij ons werd deze onderruimte gebruikt als opslag voor (eier)kolen voor de kachel. In de woonkamer dus!! Als Jan Koning van de Kolenbergstraat, de kolenleverancier, toch al een grote man en dan nog met zo'n zak kolen op de schouders - de kamer was gelijk vol - kolen kwam brengen dan was mijn moeder half in paniek, natuurlijk vanwege de kolenstof in de woonkamer. Ik hoor het Koning nog zeggen: “Ja Dine, ik weet het, ik weet het, ik zal het zo voorzichtig mogelijk doen.” En waarlijk...hij stortte de kolen alsof het eieren waren! De bodem van bedstede 1 zal het plafond van de onderliggende kelder geweest zijn.

Er zijn twee aardige anekdotes, die een verband hebben met de woonkamer. De eerste is dat tijdens de Blokkerder kermis, - mijn vader werkte dan in Het Gouden Hoofd en mijn moeder soms ook -, de plaatselijke postbode, (oom) Jo Talens, 's-avonds kwam en voor het voorraam in de kamer ging zitten. Licht uit, dus in het donker, borreltje erbij. Ter verduidelijking moet ik wellicht nog even zeggen dat Het Gouden Hoofd naast ons huis lag en Het Dorpshuis aan de overkant. In deze cafés en hun omgeving speelde de kermis zich af. Althans toen. Aangezien Talens als postbode het hele dorp kende, had hij het grootste plezier om te zien 'wie er met wie vandoor ging.' Het was overigens buurman Bajema die tegen mijn moeder zei: “Buurvrouw, het dorpsleven is zo interessant!” en hij doelde bepaald niet op de appeltjes in de bomen en

de koetjes in de wei.

Het tweede verhaal is dat van de dunne oudroze plankenwand tussen buurvrouw Krijger en ons. Als buurvrouw en mijn moeder elkaar iets wilden zeggen dan klopten ze op de plankenwand, gelijk een soort tam-tam: "Buurvrouw, ben je er?" en dan kwam de boodschap. Of werden stukken uit de krant voorgelezen aan elkaar. "Nou, nou, nou.....,etc." Nu was het ook nog zo dat onze radio tegen die wand aanstond. En als er dan 's-avonds een mooi hoorspel was, dan waarschuwden ze elkaar, werd aan ieder kant een stoel bijgeschoven, de radio iets harder gezet en luisterden ze samen. "Mooi hè?", met een traan en een zucht.

Het keuken- en kelder gedeelte

In tegenstelling tot de woonkamer was de plankenwand aan de kant van Krijger in de keuken blauw geschilderd.

De keuken lag iets lager dan de woonkamer want er was een drempel/verhoging van een gangetje naar de kamer.

Op de plaats waar moeder (later) een wasmachine had staan – voordien waste ze nog met het wasbord en zakjes blauw – moet volgens mij een ingang naar de kelder geweest zijn. Hoe groot deze kelder was weet ik niet. (...) Ik weet nog wel dat oma Franke de kelder in gebruik had voor voedselopslag, maar ik kan me niet herinneren dat mijn ouders deze gebruikt hebben. Vaag staat mij bij dat er gezegd werd dat er (grond)water in de kelder stond?

De enige toegangsdeur tot het huis bestond uit twee delen. Er zat een klink aan als greep en voor het slot een lange sleutel. Deze deur kierde aardig. In de zomer erg leuk om de bovenste deur open te hebben; in de winter minder leuk. De deur ging naar binnen open.

De zolder en de nieuwe slaapkamer

Om op de zolder te komen had je een laddertje nodig. Dit ding stond tegen de wand en als je deze moest gebruiken dan diende je het een beetje schuin te zetten zoals je een ladder tegen een muur zet voor gebruik. Het laddertje had een vaalblauwe kleur, gebeitst ooit denk ik, met erg vervelende traptreden, vooral voor blote voeten. De schetsjes laten zien wat ik bedoel: hartvormige treden. Pijnlijk af en toe. Wel waren de treden versierd met een leuke decoratie van bloemetjes. Om de zolder te bereiken diende er een luik geopend te worden. Ik heb lang zitten nadenken hoe dit werkte, dacht noch aan een touw waaraan getrokken moest worden maar dit was toch niet zo. Als je naar boven ging, het laddertje opliep dan kon je met één arm, of zelf met de schouder, het luik omhoog drukken. Daarna moest het vastgezet worden en dit ging heel eenvoudig met een haakje en een oogje. Het luik stond dan schuin open vanwege de schuine stand van het dak. De zolder besloeg de gehele kameroppervlakte, dus inclusief de bedsteden en het hoesje. Een schuin dak zoals bekend, nog zonder dakbeschot. Je keek tegen de blote pannen aan en kon er hier en daar doorheen kijken. Op de zolder was ook het vervolg van de schoorsteen van beneden, toch wel een metertje breed, grijswit van kleur, schuin naar boven en wat taps toelopend. Er zat een zogeheten rookluik in, van metaal met een schuif als ik het me goed herinner. De schoorsteen verdween eigenlijk naar de wand naar buurvrouw Krijger. Boven het luik zat nog een klein dakraam, met een uitzetijzer. Met regenachtig weer konden en mochten wij ook wel op de zolder spelen. Zo veel ruimte was er.

Het was er in de winter ijskoud, ondanks dat de schoorsteen wat warmte afgaf. Ik ging dik ingepakt te bed, ijsmuts, shawl, sokken, kruik.

De vloer van de zolder was het plafond van de kamer. Een éénplanks kierende vloer (alles kierde in dat huis, geloof ik). Als ik heel stil m'n bed uitkwam en op m'n knieën ging zitten, dan kon ik door de kieren in de kamer kijken en zien wat er gebeurde of wie er op visite waren.

Ik heb al diverse sanitaire perikelen omschreven, maar ik herinner me nog iets. In de begintijd sliepen vader en moeder ook op zolder, in een opklapbed dat niet eens zo ver weg was van het openstaande luik. Ik heb al verteld dat, vanwege de buitenplee, er voor de nacht gebruik werd gemaakt van een po of toiletemmer, zeer gebruikelijk voor die tijd. Op een nacht stapte mijn vader uit bed, in of op de po met alle gevolgen van dien. En dan moet je nu even denken aan een kierend vloer/plafond van de woonkamer.

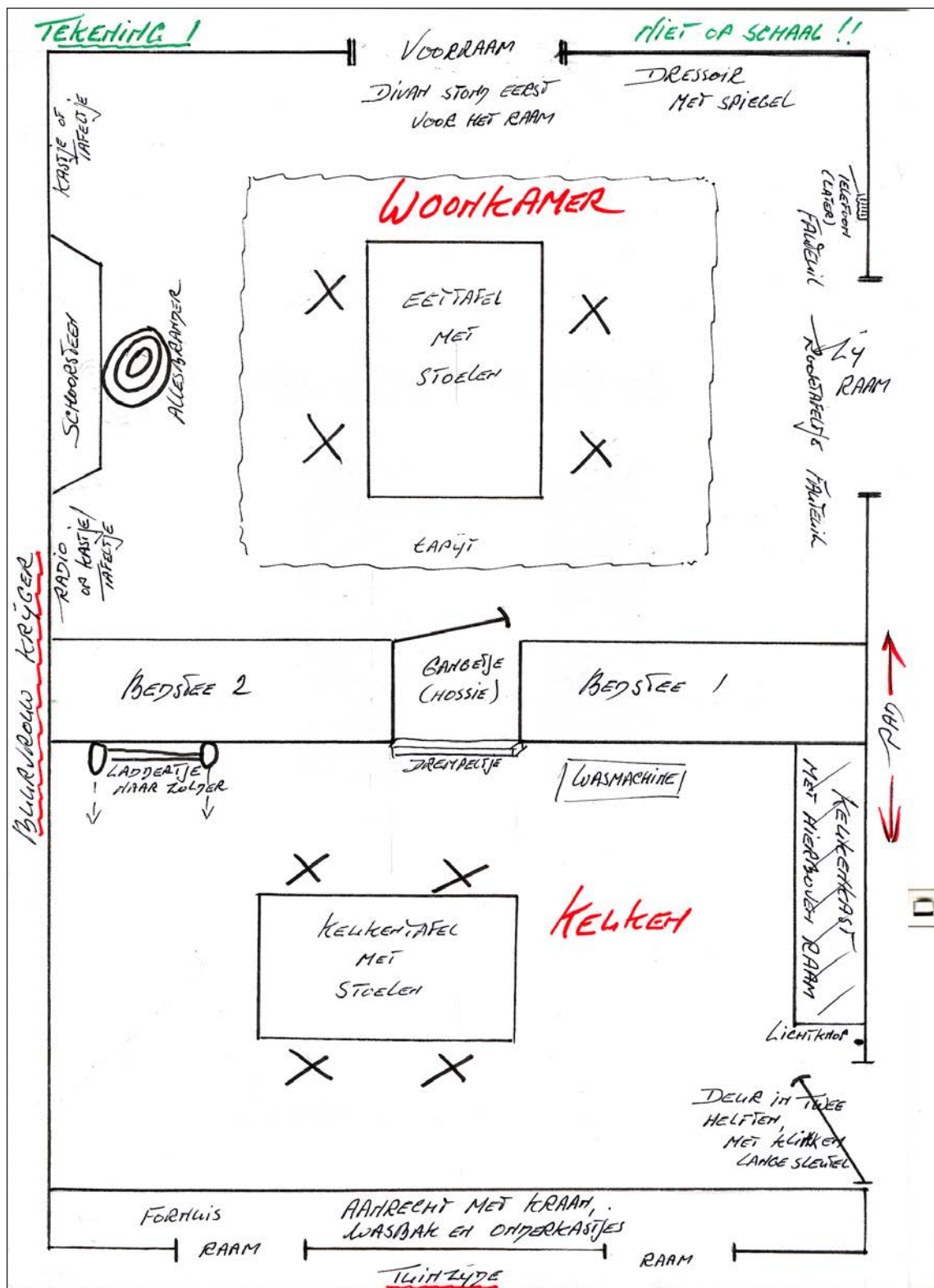
Toen buurvrouw Krijger overleed werd haar woonruimte verdeeld over de familie Bajema en ons. Wij kregen het keukengedeelte en Bajema de rest. Logisch ook want het was een groot gezin. Van de ons toebedeelde keukenruimte werd door mijn vader een ouderlijke slaapkamer gemaakt, met een grote, diepe en verdiepte kledingkast. Ik denk dat dit een bedstee geweest is. (...) Links bij die toegang en het aanrecht zal het vroeger anders geweest zijn dan ik nu aangeef of er werd ruimte gemaakt om die toegang te maken. Al met al een heel mooie ruimte waar vader en moeder erg blij mee waren. Hoe het allemaal precies gegaan is weet ik niet meer. Wel dat mijn vader aan moeder vroeg waar ze een raam wilde hebben. Hij zou dan met een moker een gat slaan en dit verder vergroten. "Hier, mama, of daar. Hier, weet je 't zeker?" Ik weet niet of er al iets gemetseld was of veranderd. Hoe dan ook, toen hij de klap gegeven had donderde de hele muur er uit en hadden ze een slaapkamer die uitzag op de vrije natuur. Nèt op dat moment kwam een collega van mijn vader, Theo Konijn uit Hoogkarspel, de hoek om en die het zag gebeuren. "Hé Roel, ben je aan het verbouwen?" Samen met deze collega hebben ze de muur later weer opgebouwd. Het gebeurde net tijdens de Blokkerder kermis en drie dagen lang hing er een oranje bouwkleed.

Zoals gezegd waren vader en moeder erg blij met deze veranderingen en vernieuwingen. Misschien op zondagmorgen een ietsje minder!? Ik zei al dat het gehele huis vrij gehorig was, een soort grote plankenkast, dus ook hier. Religieus als buurvrouw Bajema kennelijk was, zong ze des zondagmorgens vroeg het ene na het andere psalm luid met de radio-uitzending mee. Ik durf niet met zekerheid te zeggen of de grootte, d.w.z. de lengte van deze keukenslaapkamer hetzelfde was als onze keuken. Bij de deur was wel een verhoging, gelijk dit ook zo was bij de toegang naar onze woonkamer. Voorts was de doorgang naar de slaapkamer smal over een lengte van ca. 1½ meter. Tussen buitenmuur en kast/bedstee. Een niet te groot raam (...) achter de plee om. Een tweede raam kan ik me niet goed herinneren maar deze zal er ongetwijfeld geweest zijn, anders zou de slaapkamer wel erg donker zijn. Deze verandering speelt zich af zo rond de jaren 1950, denk ik.

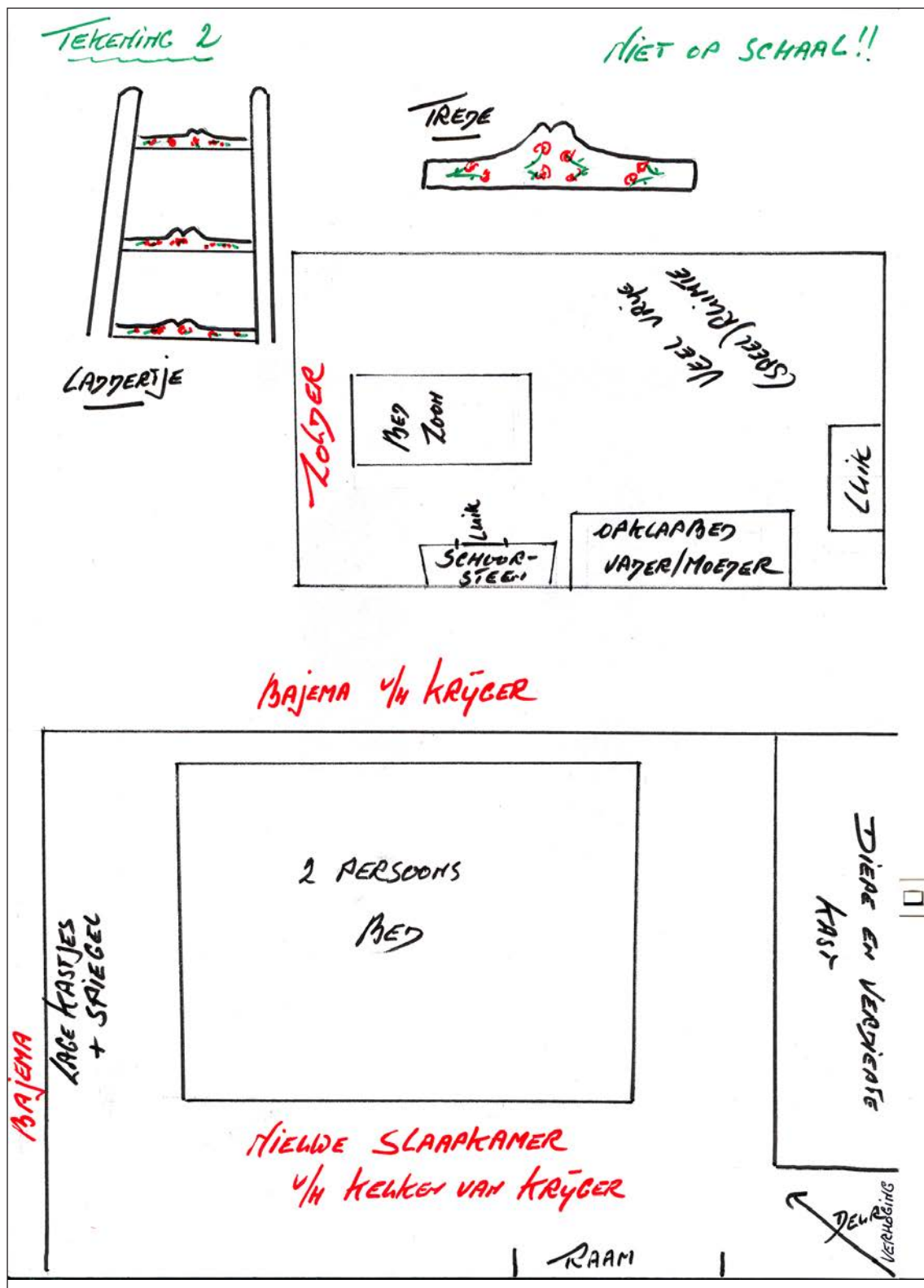
Niet lang voor wij verhuisden werd in het gangetje tussen woonkamer en keuken en in bedstee 1 een watercloset gemaakt. Met de ingang in de doorgang. Wat een luxe!! Hiertoe moest wel van alles gebeuren, met naar ik meen ook de aanleg van septictank in de voortuin."

2.2.3 Verbouwingen

Uit een vergelijking van de oude foto uit de collectie van Franke met de situatie zoals die ten tijde van de afbraak het geval was, valt een aantal verschillen op. Het pand heeft in de loop van de 20ste eeuw een aantal verbouwingen ondergaan. De schuiframen met roedenverdeling zijn vervangen door eenvoudiger ramen zonder roedenverdeling. Het rookkanaal dat zich precies in het midden van het dak bevond, is verplaatst naar de westelijke zijkant. Aan de oostkant van het huis is een aanbouw gerealiseerd. Het Armenhuis had door al deze verbouwingen en de reeds genoemde verbreding aan de achterzijde zijn oorspronkelijke opzet en uiterlijk verloren.

10. Schets van de indeling van de oostelijke kamer van het Armenhuis omstreeks 1950, gemaakt door J.W.A. Franke in 2011.

11. Schets van de indeling van de slaapkamer en de zolder van de oostelijke kamer van het Armenhuis omstreeks 1950, gemaakt door J.W.A. Franke in 2011.

2.3 Archeologische achtergrond

In het verleden is een antal waarnemingen en vondstmeldingen door amateur-archeologen gedaan van locaties langs het dorpslint van Westerblokker. De administratie is gebrekkig en de vastgestelde sporen en het verzamelde vondstmateriaal zijn nooit uitgewerkt. Op slechts twee locaties is door Archeologie Hoorn officieel archeologisch onderzoek uitgevoerd, namelijk op de percelen Westerblokker 33 en 35 in 2007 (project 187) en bij de aanleg van een grafkelder op het kerkhof van de NH-kerk in 2010 (project 312). Van de eerste opgraving is een rapport verschenen onder de titel “Een middeleeuwse huisterp aan het dorpslint van Westerblokker” als deel 15 in de serie Hoornse Archeologische Rapporten.² Het tweede onderzoek is gepubliceerd als “Archeologisch onderzoek op het terrein van de Hervormde Kerk in Westerblokker, gemeente Hoorn” en vormt deel 27 in de serie West-Friese Archeologische Rapporten.³ In het kort volgt hieronder een overzicht van de resultaten van alle onderzoeken, waarnemingen en vondstmeldingen, ingedeeld naar locaties:

1 Project 62 (1984)

Dit archeologische waarneming heeft plaatsgevonden op de zuidoosthoek van de Westerblokker en Oostergouw tussen Westerblokker 130 en 132. Hierbij zijn huttenleem, askuilen en keramiek uit de 12de-13de eeuw (Maaslands wit aardewerk, Pingsdorf-, Paffrath- en kogelpotaardewerk) aangetroffen. Daarnaast is een hoeveelheid keramiek uit de 16de-17de eeuw gevonden.

Van deze locatie zijn ook diverse vondstmeldingen bekend:

Vondstmelding 1123: een half kogelpotje van Pingsdorf-keramiek uit de 12de eeuw

Vondstmelding 1129: twee fragmenten Pingsdorf-keramiek uit de 12de eeuw

Uit de sporen en vondsten blijkt dat hier een huisplaats uit de 12de/13de eeuw heeft gelegen. Daarnaast heeft hier waarschijnlijk een boerderij of huis in de 16de/17de eeuw gestaan.

2 Project 65 (1985)

Op het perceel van boerderij de Barmhartige Samaritaan (stolpboerderij uit 1659), Westerblokker 39, heeft een kleine archeologische waarneming plaatsgevonden. Hierbij is keramiek uit de 12de-13de eeuw (o.a. Pingsdorf- en kogelpotaardewerk) verzameld.

3 Project 69 en 76 (1986 en 1988)

Op een onbebouwd perceel tegenover Westerblokker 15 (tussen Westerblokker 14 en 16) is een archeologische waarneming verricht. Hierbij zijn een lemen vloer, keramiek uit de 12de/13de eeuw (o.a. Maaslands wit aardewerk, Pingsdorf- en kogelpotaardewerk) en keramiek uit de 17de/18de eeuw aangetroffen. Tevens is onder de huisplaats een akkerlaag met eergetouwsporen vastgesteld. Dit is geïnterpreteerd als Bronstijd; er zijn echter geen vondsten uit Bronstijd gedaan.

Het perceel ligt duidelijk verhoogt ten opzichte van de weg en het omringende land. Uit de sporen en vondsten blijkt duidelijk dat hier een huisterpje uit 12de/13de eeuw ligt.

4 Project 75 (1987)

Op de zuidwesthoek van de Westerblokker en de Kloosterhout (Westerblokker 112) is een archeologische waarneming verricht. Hierbij zijn haardplaatsen, huttenleem en veel keramiek uit de 12de/13de eeuw (o.a. Maaslands wit-, Pingsdorf- en kogelpotaardewerk) gevonden.

² Van den Berg 2008.

³ Schrickx 2011b.

Van deze locatie zijn ook diverse vondstmelding bekend:

Vondstmelding 1144: in de vondstmelding wordt het terrein omschreven als 'het hoge landje naast Westerblokker 114'. Gemeld is dat in een slootvulling keramiek uit de 12de/13de eeuw is aangetroffen (o.a. Pingsdorf-kemarië). Tevens is op het terrein majolica en werra-aardewerk uit de 16de/17de eeuw gevonden.

Vondstmelding 1160: gemeld zijn vijf metalen gespen, een fragment van een metalen ketting en een fragment van een pijpaarden beeldje, daterend uit de 15de-17de eeuw.

Uit de sporen en vondsten blijkt dat op het perceel een huisplaats uit de 12de/13de eeuw heeft gelegen.

5 Vondstmelding 1202 (1998)

Op de locatie Westerblokker 86 is een vondstmelding gedaan. Gemeld is dat huttenleem, keramiek uit de 12de/13de eeuw (o.a. Maaslands wit aardewerk, Pingsdorf- en kogelpotaardewerk) op circa 0.80 m onder maaiveld, keramiek uit de 14de/15de eeuw (roodbakkend en grijsbakkend aardewerk), een vondstloze ophogingslaag en daarboven bewoningssporen uit de 18de eeuw zijn aangetroffen. De melding omvat diverse metalen voorwerpen (o.a. munten, gesp, gewicht, deel van een tondeldoos en zuinigje) uit de 17de/18de eeuw.

Uit de vondsten blijkt dat hier waarschijnlijk een huisplaats uit de 12de/13de eeuw heeft gelegen.

6 Project 187 (2007)

De opgraving op de percelen Westerblokker 33 en 35 in 2007 heeft in het kort tot de volgende resultaten geleid:

Rond het laatste kwart van de 12de eeuw is op het terrein een ophoging van slechts enkele decimeters dik opgeworpen. Op dit 'woonpodium' werd een huis gebouwd met bijbehorende waterputten. Bij dit huis is Maaslands wit aardewerk, Pingsdorf-, Paffrath- en kogelpotaardewerk gevonden. De sporen van het huis waren erg vaag. In de reconstructie zijn twee mogelijkheden gegeven voor het huis dat vanaf het tweede kwart van de 13de eeuw op het perceel heeft gestaan: 13,5 bij 6 meter of 18 bij 6 meter. Naast het huis lagen enkele opeenvolgende waterputten. De oudste waterputten waren gemaakt van plaggen; de jongste bestond uit een houten ton. Het perceel werd continu bewoond tot in de 14de eeuw.

In de eerste helft van de 16de eeuw werd het terrein opgedeeld in twee woonerven. Deze nieuwe erfgrenzen bleven bestaan tot de sloop in 2007. Op beide percelen stond een huis met bijbehorende afvalkuil, vermoedelijk onder een latrine. Het huis op het westelijke erf werd rond 1600 afgebroken waarna alleen het oostelijke erf in gebruik bleef. Rond 1700 werd het huis op het oostelijke erf afgebroken, waarna de bebouwing weer naar het westelijke erf verschoof.

In de 19de eeuw werd de sloot achter de woonplaats gedempt. Tevens werd een nieuw huis op het perceel gebouwd, dat voorzien was van een grote voorraadkelder met meerdere compartimenten.

De diverse waarnemingen, vondstmelding en de opgraving geven een beeld van de te verwachten sporen en vondsten op het perceel Westerblokker 74. De archeologische informatie is op dit moment te gering om tot een synthese van de bewoningsgeschiedenis van Westerblokker te komen, zoals bijvoorbeeld een eerste aanzet tot archeologische en historische synthese voor Zwaag is gedaan.⁴

4 Schrickx 2010.

3. Opzet en doel van het onderzoek

3.1 Onderzoeksopdracht

In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die als leidraad bij het archeologisch veldonderzoek en de uitwerking hiervan hebben gefungeerd. Dit standaardrapport tracht antwoord op deze onderzoeksvragen te geven. Hieronder worden de vragen met een korte toelichting weergegeven.

Bewoningsfase 1 (12de-13de eeuw)

1 Wat is de begrenzing van de oudste ophoging ten behoeve van de bouw van een huis (in de vorm van een huisterpje, woonplateau)?

De ontginningsboerderijen werden op woonterpjes gebouwd om droge voeten te houden. Veel meer dan een ophogingslaag van enkele decimeters dik was dit vermoedelijk niet.

2 Uit wanneer dateert het oudste huis en hoe zag de plattegrond van dit huis eruit? Is het te karakteriseren als een boerderij of als een gewoon woonhuis?

Sporen van boerderijen of huizen uit de ontginningsfase (12de/13de eeuw) zijn tot nu toe zeer schaars in Westerblokker en de dorpen in de omgeving. Enerzijds komt dit doordat weinig archeologisch onderzoek binnen de oude dorpslinten heeft plaatsgevonden. Anderzijds is een verklaring dat deze bebouwing licht gefundeerd was en weinig sporen (zoals paalkuilen) in de bodem heeft achtergelaten.

3 Hoe zag het erf van het oudste huis eruit? Lagen hier waterputten en zo ja, in welke vorm en waar ten opzichte van het huis? Zijn op het erf dierbegravingen aanwezig?

Over de indeling van de erven in deze periode weten we nog weinig. De verklaring moet met name worden gezocht in het feit dat tot nu toe weinig archeologisch onderzoek binnen de oude dorpslinten heeft plaatsgevonden.

4 Is vondstmateriaal aan de bewoners van het huis te koppelen?

Uit de (terp)ophogingslagen, kuilen en andere sporen kan scherfmateriaal komen dat te koppelen is aan bebouwing in deze periode. Op basis hiervan kan de bewoning worden gedateerd en kan een beeld van de materiële cultuur van de bewoners worden verkregen.

Bewoningsfase 2 (14de-16de eeuw)

5 Zijn sporen van een huis uit deze fase aanwezig en zo ja, hoe dateren deze en tot welke reconstructie van een huis leiden deze?

De periode van de 14de-16de eeuw (late Middeleeuwen) vormt opmerkelijk genoeg een lacune in de kennis van de bebouwing van Westerblokker en dorpen in de omgeving. Uit historische bronnen blijkt dat veel huizen aan de dorpslinten moeten hebben gestaan, maar deze zijn tot nu toe archeologisch vrijwel onzichtbaar. Mogelijk komt dit door de eenvoudige houtbouw die in deze periode werd toegepast.

6 Hoe zag het erf van dit huis eruit? Lagen hier waterputten en zo ja, in welke vorm en waar ten opzichte van het huis? Zijn as- of afvalkuilen aanwezig?

Niet alleen sporen van bebouwing, maar ook andere sporen zoals waterputten en afvalkuilen uit deze periode zijn tot nu toe zeer schaars in Westerblokker en de dorpen in de omgeving. De verklaring hiervoor is niet duidelijk.

7 Is vondstmateriaal aan de bewoners van het huis te koppelen en wat vertelt dit over de bewoners?

Een mogelijke verklaring voor de weinige sporen uit deze periode kan zijn dat deze periode historisch als een 'arme' tijd te boek staat. Blijkt dit uit het vondstmateriaal?

Bewoningsfase 3 (17de-19de eeuw)

8 Zijn sporen van een huis uit deze fase aanwezig en zo ja, hoe dateren deze en tot welke reconstructie van een huis leiden deze?

Zeker is (afgaande op het historisch kaartmateriaal) dat vanaf de 17de eeuw een huis op het perceel stond. Wat dit inderdaad een eenvoudige woning zoals op de kadastrale kaart van 1824 is te zien? Was dit huis van steen, was het voorzien van een voorraadkelder en waterkelder?

9 Is vondstmateriaal aan de bewoners van het huis te koppelen en wat vertelt dit over de bewoners?

Het kleine huis met het kleine perceel, zoals dat op de kadastrale kaart van 1824 staat aangegeven, wijst op een 'arme' context. Wat vertelt ons het vondstmateriaal? Is een verschil in materiële cultuur van stolpboerderijen en gewone landarbeidershuizen te zien?

Bewoningsfase 4 (19de-20ste eeuw)

10 Hoe zag de oorspronkelijke plattegrond van het Armenhuis eruit?

Het in 2011 afgebroken Armenhuis heeft in de 20ste eeuw een aantal verbouwingen ondergaan waardoor het oorspronkelijke karakter verloren is gegaan.

11 Is vondstmateriaal aan de bewoners van het Armenhuis te koppelen en wat vertelt ons dit over de bewoners?

12. Het opgravingsterrein na sloop van het Armenhuis en voorafgaand aan de aanvang van het archeologisch onderzoek in februari 2011.

3.2 Methode

Bij aanvang van de werkzaamheden zijn acht grondslagpunten met RD-coördinaten en een vast NAP-punt op +0.04 NAP uitgezet. De grondslagpunten lagen in twee evenwijdige lijnen in de lengterichting van het perceel. Deze lijnen lagen 17 meter van elkaar verwijderd. De onderlinge afstand tussen de grondslagpunten was 6 meter.

Aangezien de bovenlaag van het terrein op basis van milieuonderzoek als verontreinigde grond is aangemerkt, is de bovenste 20 tot 30 cm zonder archeologische begeleiding gesaneerd. De verwachting is dat hierbij geen tot weinig archeologische resten verloren zijn gegaan.

Zowel bij de sloop als bij de sanering zijn de funderingen van het gesloopte Armenhuis gespaard om deze te kunnen vastleggen. Op woensdag 23 februari 2011 zijn deze voor zover mogelijk handmatig schoongemaakt en op tekening gezet. Op donderdag 24 februari 2011 zijn de funderingen verder blootgelegd met de graafmachine en is de tekening aangevuld.

Na verwijdering van de fundamenteën van het Armenhuis zijn drie werkputten aangelegd met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 153 m². Het noordprofiel van werkput 1 en van werkput 2 is vastgelegd over een totale lengte van ca. 12 meter. Tevens zijn de coupes van diverse kuilen en sloten op tekening gezet.

De zuidwesthoek van het terrein is niet opgegraven. Hier lag een grote gemetselde waterkelder die bij het Armenhuis hoorde en twee septictanks. Een zone aan de zuidoostkant van het terrein is eveneens niet opgegraven. Hier stond de schaftkeet en deze is gedurende de beperkte duur van het onderzoek niet verplaatst.

Alle sporen zijn vastgelegd op schaal 1:20. Het vondstmateriaal is met de hand en voor zover mogelijk per spoor verzameld. De vlakken en de stort zijn met een metaaldetector afgezocht. Bij de uitwerking zijn de vondsten van keramiek en glas beschreven volgens het classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuwse keramiek en glas, beter bekend als het 'Deventer-systeem'.

Het gravend onderzoek en de uitwerking zijn verricht volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.2 en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn / West-Friesland versie 2009.

13. De opgraving in volle gang, februari 2011

4. De resultaten

4.1 Fasering

De bij de opgraving aangetroffen sporen zijn op basis van de stratigrafie en de datering van het bijbehorende vondstmateriaal ingedeeld in vier gebruiks- en bewoningsfasen. In de kaartbijlagen zijn de sporen per fase weergegeven. Hierbij dient te worden opgemerkt dat een kaart niet een bepaald moment in de geschiedenis van het perceel weergeeft, maar alle sporen gedurende een bepaalde periode.

Fase 0

Fase 0 is de periode voorafgaand aan de ontginning van het gebied waartoe Westerblokker behoort. Uit deze periode dateren geen sporen die door menselijk handelen in de bodem zijn ontstaan. Uit deze periode dateert de natuurlijke bodem, een lichtgrijze zandige kleilaag. De bovenzijde van deze laag is vastgesteld op een niveau van circa -1,00 NAP. Bovenop deze laag lag een dunne organische venige kleilaag (S78) die is ontstaan door vermenging van het veendek met de onderliggende kleilaag. Het veen is na de ontginning verdwenen.

Fase 1

De oudste fase omvat de periode van de 12de tot en met de 14de eeuw. Tot deze fase worden enkele kuilen en greppels gerekend. Uit deze periode dateert zeer weinig vondstmateriaal en het terrein was niet bewoond.

Fase 2

De tweede fase wordt gedateerd tussen circa 1400 en 1625. Gedurende deze lange periode veranderde er weinig aan de indeling, inrichting en gebruik van het perceel. Het terrein was nog altijd onbebouwd. Aan de oostkant lag een brede sloot, die aan het eind van deze fase is gedempt.

Fase 3

De derde fase is de eerste bewoningsfase. Deze fase wordt geplaatst tussen 1625 en 1850. Het terrein werd opgehoogd, de brede sloot werd gedempt en een nieuwe smallere sloot werd op een hoger niveau gegraven. Op het perceel werd een huis gebouwd. Bij dit huis horen diverse afvalkuilen.

Fase 4

De vierde fase is de periode van het Armenhuis tussen circa 1850 en 2011.

4.2 Fase 1 (12de – 14de eeuw)

Op het terrein waren enkele sloten aanwezig die van oorsprong dateren uit de periode van de ontginning van Westerblokker. De hoofdsloten lagen haaks op de straatweg. In werkput 2 is sloot S64 aangetroffen. Het diepste punt van deze sloot lag op een niveau van -1,80 NAP. Uit de dempingslaag kon geen scherfmateriaal worden verzameld.

In werkput 1 bevond zich sloot S47.⁵ Deze sloot was veel breder en dieper dan sloot S64. De breedte kan worden geschat op ongeveer 6 meter. Deze breedte is gemeten vanaf het punt waar de insteek van de sloot begint. Als de oevers niet bij de breedte van de sloot worden gerekend, is de sloot nog altijd ruim 4 meter breed. Het diepste punt lag op circa -2,60 NAP. De sloot was bevaarbaar met kleine bootjes.

Het materiaal uit de dempingslagen van deze sloot dateert uit het eerste kwart van de 17de eeuw (zie fase 2). Uit twee rand- en twee wandfragmenten kogelpotaardewerk (V33, V42, V44), een lintoor van een kan van Maaslands wit aardewerk (V32), een lintoor van een kan en een wandfragment van bijna-steengoed (V32, V35) en twee wandfragmenten van steengoed uit Siegburg (V32, V37) blijkt dat de sloot al eerder in gebruik was. Dit materiaal dateert uit de periode van de 12de tot en met de 15de eeuw.

Een bijzondere vondst uit de sloot is een zogenaamde leeuwengroot van Vlaanderen (afb. 16), geslagen onder Lodewijk van Maele (1346-1384). Op de voorzijde staat een kruis met in de kwartieren de tekst LVD.OVI.CCO.MES, wat staat voor 'Ludovic comes' oftewel 'Lodewijk graaf'. De randtekst is slecht leesbaar en ontbreekt deels. Hier heeft naar alle waarschijnlijkheid gestaan: BNDICTVS.SIT.NOME.DNI.NRI.IHV.XPI. Op de keerzijde staat een klimmende leeuw

14. Coupe door S71, S69 en S68, kijkend richting het noorden

5 In het veld zijn diverse spoornummers aan de vullagen van de sloot toegekend. In dit rapport wordt eenvoudig S47 gehanteerd.

15. Coupe door waterkuil S89 kijkend richting het zuiden

en de tekst MONETA FLAND. Rondom is een sierlijst met bloemen aanwezig. De munt is van koper, terwijl deze van zilver zou moeten zijn. Waarschijnlijk is de munt oorspronkelijk verzilverd of vertind geweest. Dat houdt in dat het om een eigentijdse vervalsing gaat.

De onderlinge afstand tussen het midden van beide sloten (S64 en S47) was ongeveer 7 meter. Rekening houdend met de breedte van de sloten houdt dat in dat het tussenliggende perceel een breedte van ongeveer 5,50 meter had. Dit perceel is te smal voor een huisperceel in deze periode. Sporen die wijzen op bebouwing op dit smalle erf in de late Middeleeuwen (12de-15de eeuw) zijn dan ook niet aangetroffen. Er zijn geen ophogingslagen

van een huisterpje of sporen van een huis (paalkuilen, waterputten e.d.) gevonden. Op het erf lagen wel enkele kuilen (S80, S85 en S89) waarvan één mogelijk kan worden geïnterpreteerd als een waterkuil (S89, afb. 15). Uit deze kuilen komen de skeletresten van een (verdrongen) kat (V67). Uit een van de andere kuilen komt een fragment kogelpotaardewerk.

Sloot S64 stond in verbinding met een dwarsloot (S63). Uit de vullagen van die sloot komt net als bij S64 geen vondstmateriaal. De sloten zijn op hetzelfde moment gedempt. Sloot S63 lag ruim 8 meter verwijderd uit de rooijlijn. Langs de straatweg heeft nog een sloot gelegen, maar hiervan zijn bij de opgraving geen sporen aangetroffen. Vermoedelijk ligt deze onder de

16. Munt, vervalsing van een leeuwengroot uit Vlaanderen van Lodewijk van Maele, koper, 1346-1384 (34-M01). Schaal 2:1

huidige stoep of (deels) onder de rijweg.

Op het perceel dat wordt begrensd door sloot S64, sloot S63 en de sloot die evenwijdig aan de straatweg heeft gelopen, lagen veel kuilen (S65, S66, S67, S68, S69, S70, afb. 17) die op basis van hun vulling in te delen zijn bij deze fase. Uit kuil S68 (afb. 14) komen vijf fragmenten kogelpotaardewerk en een fragment Pinsdorf-keramiek. Tevens komen enkele stukken dierlijk bot, een brok basaltlava en een brok van een grote geelbakkende baksteen (model kloostermop) uit de kuil (V50, V51). Uit kuil S70 komen twee kleine fragmentjes basaltlava. Basaltlava werd gebruikt voor maalstenen. De functie van de kuilen is niet duidelijk. Ze zijn niet direct in verband met bebouwing te brengen.

4.3 Fase 2 (1400-1625)

In fase 2 was de perceelsindeling gewijzigd ten opzichte van fase 1. Het terrein vormde nu één langgerekt perceel met aan de oostkant een brede sloot die ook al tijdens fase 1 aanwezig was (S47, afb. 18 en 19).

In de sloot zijn vier zware grenen palen aangetroffen (S51 en S52) die op een rij

17. Vlak 2 van werkput 2 met op de voorgrond sloot S63 en op de achtergrond diverse kuilen uit de 12/13de eeuw, kijkend richting het noorden

18. Sloot S47, kijkend richting het noorden

stonden. Deze vormden waarschijnlijk de funderingspalen van een eenvoudige houten brug over de sloot. De palen waren niet geschikt voor dendrochronologisch onderzoek (tekort jaarringen). De palen stonden op een onderlinge afstand van ongeveer 1,50 meter. Op basis van de sporen kan met de nodige voorzichtigheid een brug van ongeveer 6 meter lang en 3 meter breed worden gereconstrueerd. De bovenkant van de kop van een van de palen lag op -1,10 NAP, wat overeenkomt met het niveau van waaruit de sloot is gegraven.

Uit de dempingslagen van de sloot is een hoeveelheid vondstmateriaal verzameld. Nederlandse faience, dat geproduceerd werd vanaf circa 1620 en in het tweede kwart van de 17de eeuw algemeen in vondstcomplexen voorkomt, ontbreekt onder de keramiek. Op basis hiervan wordt de demping omstreeks 1625 geplaatst.

Vanwege de fragmentarische aard van de vondsten wordt het verzamelde materiaal niet bij de vondstcomplexen besproken (zie hoofdstuk 5), maar worden hier slechts enkele bijzondere en opvallende vondsten genoemd.

Een van de vondsten is de bovenkant van een baardmankruik die gedateerd kan worden tussen 1530 en 1570 (33-C02). Op de buik van de kan is een versiering met eikenbladeren aanwezig. Tot het steengoed behoort verder een klein fragment van een snelle uit Siegburg uit omstreeks 1560-1580. Nog net zichtbaar is een vrouwenhoofdje met de letters SP. Waarschijnlijk hebben op de snelle (grote bierkan) drie allegorieën afgebeeld gestaan: FIDES, SPES en CHARITAS (geloof, hoop en liefde).

Onder het roodbakkend aardewerk bevindt zich een grote kan op standring (66-C04, r-kan-53, afb. 20.1). De kan is voorzien van een scherpe buikknik en ribben op de schouder en hals. Dit is een kenmerkende wijze van versieren in de tweede helft van de 16de eeuw. Vermoedelijk is het een grote waterkan. Tot het roodbakkend aardewerk behoren verder enkele fragmenten van borden van Noord-Hollands slibaardewerk, een aardewerksoort die tussen 1570 en 1630 voorkomt (66-C03, afb. 20.8).

19. Noordprofiel werkput 1 met sloot S47

20. Keramiek uit de dempingslagen van sloot S47

1. Kan, roodbakkend aardewerk, r-kan-53 (66-C04)	5. Baardmankruik, steengoed, Keulen (33-C02)
2. Grape, witbakkend aardewerk, w-gra-28 (66-C05)	6. Snelle, steengoed, Siegburg (66-C01)
3. Deksel, witbakkend aardewerk, w-dek-2 (33-C03)	7. Kom, Werra-aardewerk, Enkhuizen (31-C01)
4. Zalfpot, roodbakkend aardewerk, w-zal-2 (66-C02)	8. Bord, NH-slibaardewerk (66-C03)

21. Keramiek uit de dempingslagen van sloot S47. Schaal 1:4.

1. Bord, majolica, polychroom, tulp (39-C01)
2. Bord, majolica, polychroom, granaatappels (33-C01)

Uit de slootvulling komt ook witbakkend aardewerk, waaronder een fragmentarisch bewaard gebleven grape (66-C05, w-gra-28, afb. 20.2) en een dekseltje met knop (33-C03, w-dek-2, afb. 20.3).

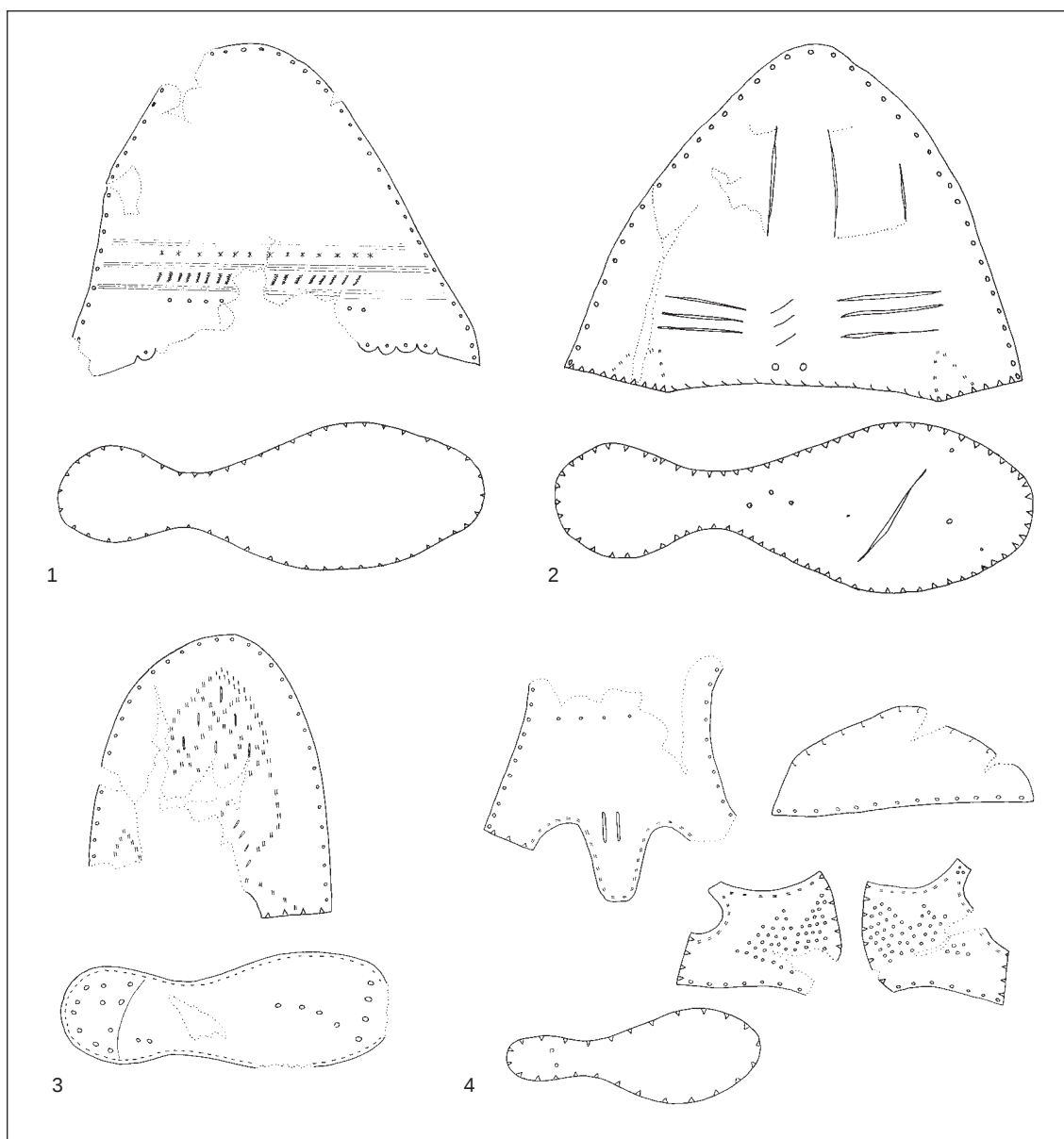
Een groot fragment van een kom van Werra-aardewerk (31-C01, afb. 20.7) dat toe te schrijven valt aan het atelier van Spiegel in Enkhuizen (1602-1613). Op de bodem van de kom zijn drie ineengevlochten vissen te zien. In de publicatie van het productieafval uit Enkhuizen van Bruijn staat een bord met dit decor afgebeeld.⁶ Dit motief komt regelmatig voor op Werra-aardewerk, Noord-Hollands slibaardewerk en sgraffito-aardewerk, maar de betekenis is niet duidelijk. De voorstelling roept een associatie op met christelijke symboliek en wordt door Bruijn ook op die wijze gezien. Drie is een heilig getal (de heilige drie-eenheid) en de letters van het Griekse woord voor vis (Ichtus) vormen de eerste letters van de (in Nederlandse vertaling) zin: Jezus Christus, Gods Zoon, en Redder. De vis komt in het Nieuwe Testament nog een aantal malen voor zoals in het verhaal over de wonderbaarlijke visvangst en het wonder van de vijf broden en twee vissen. De vis stond vanaf het vroege Christendom symbool voor het christelijke geloof en wordt als zodanig tegenwoordig nog steeds gebruikt. Toch is het de vraag of de voorstelling van drie ineengevlochten vissen in de 16de en 17de eeuw een christelijke boodschap had. De vis stond ook symbool voor vruchtbaarheid en in deze volkse beeldtaal moet de betekenis van de voorstelling wellicht worden gezocht. Van Gangelen brengt dit symbool in verband met menselijke vruchtbaarheid en nakomelingschap en daarmee met de huwelijksymboliek.⁷

Uit de sloot komt verder een gedeelte van een fraai gedecoreerd majolicabord (39-C01, afb. 21). Het decor is uitgevoerd in de kleuren oker, oranje, blauw en groen. Op de spiegel staat een tulp. Het randmotief is ontleend aan compendario-faience uit Italië of Frankrijk. Het grootste deel van het bord is gevonden in werkput 1; een van de fragmenten komt uit werkput 3.

⁶ Bruijn 1992, 243.

⁷ Van Gangelen 1997, 127.

Deze scherf is aan de achterzijde donker verkleurd waaruit blijkt dat de scherf in een andere grondsoort heeft gelegen dan de rest van het bord. Kennelijk zijn de scherven zeer verspreid geraakt. Van een tweede majolicabord is een grote scherf teruggevonden (33-C01, afb. 21). Op het bord is vlakvullend een decor met granaatappels geschilderd met rondom een kabelrand. Overige vondsten uit de sloot zijn enkele fragmenten van een glazen kelderfles (V43) en de fragmenten van minimaal vijf leren schoenen (V32, V37, V66). Van drie schoenen kan het type worden vastgesteld: eenmaal Goubitz 105 (afb. 22.1) en tweemaal Goubitz 130 (afb. 22.2 en 22.3). De voorbladen van deze drie schoenen zijn alle versierd met gestanste, ingekerfde of uitgesneden strepen, lijnen en sterretjes. Tot slot komen uit de sloot enkele metaalvondsten, waaronder een Fries oord (32-M01, afb. 23) en de metalen punt van een leren messchede (een zogenaamde oirband, 33-M01, afb. 23). Het jaartal op de munt is niet goed leesbaar, maar mogelijk is dit 1606.

22. Leren schoenen uit de dempingslagen van sloot S47. Schaal 1:4.

1. type Goutbitz 105 (37-L01)
2. type Goubitz 130 (66-L01)
3. type Goubitz 130 (37-L02)
4. type Goubitz 85 (30-L01)

Tot fase 2 zijn verder weinig sporen te rekenen. Hieruit blijkt dat het terrein niet was bebouwd. In werkput 3 zijn een askuil (S82) en een afvalkuil (S86) aangetroffen. Rondom deze kuilen lag een as-/afvallaag (S87).

Uit askuil S82 komen slechts tien scherven: drie fragmenten van een roodbakkende grape, zes fragmenten van drie witbakkende koppen en een fragment van een bord van majolica (V61). Tevens komt uit de kuil dierlijk botmateriaal. Het materiaal laat zich globaal dateren tussen 1550 en 1625. Uit kuil S86 komen zestien fragmenten keramiek die hebben behoord tot minimaal een roodbakkende bakpan, grape, kop en pispot (V64). Deze scherven dateren uit 1550-1600. Ook uit deze kuil komt dierlijk botmateriaal.

23. Metaalvondsten uit de dempingslagen van sloot S47

- 1. Oord Friesland, 1606 (32-M01). Schaal 2:1.*
- 2. Metalen punt (oirband) van een leren messchede (33-M01). Schaal 1:1.*

24. Werkput 3, kijkend richting het zuidoosten.

4.4 Fase 3 (1625-1850)

Fase 3 kenmerkt zich doordat voor het eerst een huis op het perceel stond. Van dit gebouw zijn weinig sporen teruggevonden, maar het kan op basis van de kadastrale kaart van 1824 wel worden gereconstrueerd. Aannemelijk is dat het huis direct na demping van de sloot aan de oostkant van het terrein is gebouwd. Dat zou dan omstreeks 1625 het geval moeten zijn. Het aangetroffen vondstmateriaal dat met dit huis in verband kan worden gebracht, dateert met name uit de 18de eeuw.

4.4.1 Het eerste huis

Funderingen

In werkput 1 is een muur (S40) over een lengte van vier meter teruggevonden (afb. 25). De muur was gemetseld van gele bakstenen van $18\frac{1}{2} \times 9 \times 4$ cm in een kruisverband (minimaal 5 lagen) en was gefundeerd op korte eiken palen (S54 t/m S59, lengte ca. 44 tot 55 cm). Deze palen waren vanwege een tekort aan jaarringen niet geschikt voor dendrochronologisch onderzoek. De muur vormde de oostelijke zijgevel van het pand. De voorgevel en de westelijke zijgevel vielen buiten de contouren van het opgegraven areaal. Van de achtergevel zijn geen sporen teruggevonden. Vermoedelijk is de oostelijke zijgevel veel zwaarder gefundeerd dan de andere gevels omdat zich hier de slappe slootvulling bevond. Bij bouw van huizen werd ter dege rekening gehouden met de gesteldheid van de ondergrond.

Op zeker moment is een nieuwe muur (S29) op het oude fundament geplaatst. Wellicht was de oude muur ondanks de voorzorgsmaatregelen toch verzakt in de slappe ondergrond. Het fundament van de nieuwe muur bestond uit brokken rode bakstenen van $17 \times 7\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ cm (1 laag) met een steens opbouw. Het formaat van de bakstenen wijst op een datering in de 17de eeuw of op hergebruik van 17de-eeuwse stenen. De bovenkant van dit fundament is vastgesteld op -0,47 NAP.

25. Muur S40, kijkend richting het noordwesten

Van de binnenindeling van het pand resteerde een klein halfsteens fundament van rode bakstenen van 19x8½x4 cm (S30). Dit fundament lag op -0,49 NAP. Het vloerniveau van het huis heeft ongeveer op die diepte gelegen. Dit komt overeen met de diepte van een dunne kleilaag die in het profiel is vastgesteld (S40). Mogelijk was dit de vlijlaag van een bakstenen of plavuizen vloer.

Min of meer in het verlengde van de oostelijke zijgevel van het huis is een fundament (S81) aangetroffen waarvan de functie onduidelijk is. Mogelijk stond achter het huis nog een gebouwtje, maar deze valt niet meer te reconstrueren. Het fundament bestond uit vier lagen bakstenen van 17,5x8x4 cm. Dit formaat komt overeen met muur S29 en dateert vermoedelijk uit dezelfde tijd. De bovenzijde van het fundament lag op -0,78 NAP.

Kelder (S62)

Inpandig was het huis voorzien van een rechthoekige kelder. Deze was vrijwel geheel gesloopt. Een deel van de westwand met een hoek van de noordwand resteerde. Deze bestond uit gele bakstenen van 18½x9x4 cm, was halfsteens en was van binnen aangesmeerd met mortel. De noordwand was anderhalf steens dik. Mogelijk maakte deze wand tevens onderdeel uit van een inpandige muur. In de kelder is geen vloer (van plavuizen) aangetroffen. De kelder had een lengte van 3,50 meter; de breedte kon niet worden vastgesteld.

Waterput (S37)

Inpandig lag een ronde waterput met een diameter van ongeveer 1,10 meter (afb. 26 en 27). De put was opgebouwd uit kleine rode bakstenen van 16½x8x3½ cm. Dit formaat dateert uit de 17de eeuw. De put is machinaal uitgegraven en bleek zich voort te zetten ongeveer 2,00 meter onder de bovenste laag bakstenen (op -1,45 NAP). Oorspronkelijk is de put nog hoger geweest want bovenop de bovenste laag bakstenen lag een rond uitbraakspoor die van een hoger niveau kwam.

Vanwege de grote diepte kon de put niet goed worden bestudeerd. Zeker is dat deze niet was gefundeerd op een houten karrenwiel en dat zich onder de put geen houten ton bevond. De put was volgestort met donkergrijs zand en puin.

De locatie van de put is merkwaardig want deze zou voor of achter het huis worden verwacht. De reden waarom deze inpandig is gebouwd, is niet duidelijk.

Uit de dempingslagen van de put komt weinig vondstmateriaal (V45). Hieronder bevinden zich enkele fragmenten van wandtegels en de stam van een kelkglas. De meest opmerkelijke vondst is een munt die in 1752 is Luik is geslagen (45-M01, afb. 28). Het is een zogenaamde liard. Op de voorzijde staat een gekroond wapenschild met daarachter een staf en degen. Rondom staat de tekst

26. Aanzicht waterput S37

27. Waterput S37, kijkend richting het oosten

I.THEOD.CAR.D.G.BAU.D, wat staat voor Johannus Theodorus Cardinalis Dei Gratia Bavaria Dux. Op de keerzijde staan vier kleine wapenschildjes met de wapens van Loon, Franchimont, Horne en Bouillon. Tussen de schildjes staan de cijfers van het jaartal 1752. Rondom staat de tekst EP.ET.PRIN. LEO.DUX.B.M.F.C.L.H, wat staat voor Episcopus et Princeps Leodiensis Dux Bulloniensis Marchionis Franchimontis Comes Losensis Hornensis. De munt is in het midden doorboord om deze ergens aan vast te kunnen maken.

De demping van de put kan op basis van de munt met zekerheid na 1752 worden geplaatst. Aangezien munten lang in omloop konden zijn (zeker gezien het feit dat deze munt is doorboord en dus een tweede functie heeft gehad), is het mogelijk dat deze pas vele decennia na 1752 in de put is beland.

4.4.2 Het erf

Straatjes (S27, S28)

Achter het huis zijn de bakstenen van twee smalle paadjes teruggevonden. De bakstenen waren op hun kant geplaatst. Straatje S28 lag op -0,08 NAP en straatje S27 op -0,14 NAP. Dat houdt in dat het loop- / vloerniveau op het eind van fase 3 op ongeveer -0,10 NAP lag. Dat is nauwelijks dieper dan het vloerniveau in fase 4 die is vastgesteld op ca. 0 NAP (zie onder).

28. Voor- en keerzijde van een liard, Luik, 1752 (45-M01). Schaal 2:1.

Sloot (S44, S46, S48)

Ten tijde van de bouw van het huis was de sloot aan de oostkant nog in functie. De brede sloot (S47) werd gedempt en op een hoger niveau werd een nieuwe smallere sloot gegraven. Deze lag een meter uit de gevel verwijderd. Langs de sloot was een plank van een beschoeiing (S48) aanwezig. Het lijkt erop dat de nieuwe sloot kort in functie is geweest want de datering van het vondstmateriaal uit de dempingslaag komt overeen met het vondstmateriaal uit de dempingslagen van S47. Al het vondstmateriaal is bij fase 2 besproken.

4.4.3 Afvalkuilen

Afvalkuil (S26)

Kuil S26 lag even ten oosten van het huis. Uit de kuil komt een minimum van slechts zestien voorwerpen. Onder het roodbakkend aardewerk bevinden zich drie Nederrijnse borden uit de periode 1700-1750. Andere voorwerpen van roodbakkend aardewerk zijn twee grapes en een deksel. Verder komen uit de kuil een pot van steengoed uit het Westerwald, een kop van witbakkend aardewerk, drie borden van majolica, drie borden van faience en twee borden van

29. Keramiek uit afvalkuil S26. Schaal 1:2.

1. Schotel, Chinees porselein, merk haas (06-C01)
2. Schotel, Chinees porselein (06-C02)
3. Bord, faience, blauw, secundaire doorboring in standring (06-C03)

Chinees porselein. Een van de Chinese borden is op de onderzijde gemerkt met een haas (06-C01, afb. 29.1). Beide borden worden gerekend tot het Kangxi-porselein.

Een van de faience borden heeft een standring die secundair is doorboord (06-C03, afb. 29.3). Het secundair doorboren van standringen van borden werd gedaan om deze aan de wand te kunnen ophangen. Dit is een typisch verschijnsel voor fraaie importstukken van Chinees porselein of Italiaanse faience. Incidenteel komen stukken van Nederlandse faience voor waarbij dit het geval is. Opmerkelijk genoeg gaat het vaak niet eens om de beste kwaliteit borden, maar om eenvoudige 'goedkope' borden. Dit fenomeen is bijvoorbeeld ook vastgesteld bij een afvalkuil op een erf achter het Doelenlaantje in Enkhuizen binnen het plangebied De Vijzeltuin.⁸ Waarschijnlijk is dit een goede indicator voor armere sociale contexten.

Afvalkuil (S34)

Even ten oosten van het huis lag nog een askuil waaruit een hoeveelheid keramiek is verzameld. Roodbakkend aardewerk vormt de grootste groep met minimaal zestien exemplaren. Hieronder bevindt zich een Nederrijns bord en twee borden met gemarmerde versiering. Verder komen uit de kuil de scherven van twee kannen van steengoed, een kop van witbakkend aardewerk, drie borden van majolica, een bord van faience, een theepot van industrieel rood aardewerk en een bord van Chinees porselein. Alle voorwerpen zijn fragmentarisch, wat doet vermoeden dat het afval zeer verspreid is geraakt. De tabakspijpen uit de kuil (zes stuks) zijn alle van goedkope groffe kwaliteit. Uit de kuil komen tot slot enkele fragmenten van wandtegels. Het vondstmateriaal laat zich dateren in de periode 1700-1750.

Afvalkuil (S38)

Ten oosten van het huis lag nog een derde kuil die zich het best laat omschrijven als puinkuil met afbraakpuin van het huis. Helaas biedt het vondstmateriaal onvoldoende houvast voor het dateren van het precieze moment dat het materiaal in de kuil is gestort. Vermoedelijk heeft dit in de 19de eeuw plaatsgevonden. Interessant aan de kuil zijn met name de hoeveelheid (complete) wandtegels die een beeld van het interieur van het huis geven.

Uit de kuil komen diverse zogenaamde Haarlemse stertegels (afb. 30.3). Deze dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw en kwamen in die tijd algemeen voor. Twee complete tegels hebben grote ossenkoppen als hoekmotieven. Op de ene tegel staat een veelkleurige bloemenvaas (afb. 30.1) en op de andere tegel een kievitsbloem (afb. 30.2). Ook deze tegels dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw. Vermoedelijk dateren al deze tegels uit de bouwtijd van het huis. Een andere tegel is gedecoreerd met een combinatie van een mangaankleurig gesponst vlak en een blauw landschap (afb. 30.4). Afgebeeld staat een herder met staf en hoed. De tegel dateert uit de 18de eeuw.

Uit de kuil komen tot slot de fragmenten van een leren schoen van type Goubitz 85, een model met de sluiting in de vorm van een riempje en gesp (afb. 22.4).

Kuil met afbraakpuin (S39)

Midden in het huis lag een grote rechthoekige kuil waarin brokken van bakstenen met blauwe verf zijn aangetroffen. Dezelfde bakstenen bevonden zich ook in de funderingen van het Armenhuis, maar zijn vermoedelijk hergebruikt van het huis uit fase 3. Uit de kuil komt verder een fragment van een bord op lage standring (iw-bor-6) van industrieel wit aardewerk (V46). Dit bord dateert uit de 19de eeuw waaruit blijkt dat het huis in de 19de eeuw is afgebroken.

8 Schrickx 2012, 88.

30. Wandtegels uit puinkuil S38. Afbeeldingen niet op schaal.

1. Wandtegel, ossenkoppen, polychroom, bloemvaas (30-C03)
2. Wandtegel, ossenkoppen, polychroom, kievitsbloem
3. Wandtegel, Franse lelies, polychroom, ster (30-C04)
4. Wandtegel, mangaankleurig gesponst rondom ronde voorstelling landschap met herder (30-C02)

Afvalkuil (S79)

Geheel in de zuidoosthoek van werkput 3 lag een grote afvalkuil met veel puin. De kuil viel deels buiten de contouren van de werkput en de inhoud is daardoor niet geheel meegenomen. Bovendien was het door de vette kleigrond en grote hoeveelheid puin lastig de scherven met de hand te verzamelen. Toch kon een grote hoeveelheid keramiek worden geborgen en dit geeft een goed beeld van de materiële cultuur van de bewoners van het huis omstreeks 1800. Het vondstmateriaal wordt besproken in hoofdstuk 5.

Afvalkuil (S88)

In de noordoosthoek van werkput 3 is een kleine afvalkuil aangetroffen waarvan het materiaal zich in de eerste helft van de 18de eeuw laat dateren. Enkele voorwerpen zijn compleet. Het vondstmateriaal wordt besproken in hoofdstuk 5.

4.4.4 Losse vondsten

Uit de ophogingslagen en van de stort komen diverse metaalvondsten die tot deze fase worden gerekend. In de ophogingslaag ten oosten van muur S40 bevond zich een zeer klein zilveren muntje met een diameter van slechts 15 mm (27-M02, afb. 31)). Op de voorzijde staat een wapenschild met rondom de tekst (SOLIDVS) LIVONIA. Op de keerzijde staat een monogram van de letters CG met rondom de tekst (CARO)LVS GVSTAV (D G R

31. Zilveren munt uit de ophogingslagen (27-M02). De munt is een solidus uit Riga, 1654-1660.

S). De tekst is maar deels leesbaar doordat aan beide zijden het stempel niet centraal op de munt staat. Dit komt doordat de munten niet is geslagen maar gewalst, dat wil zeggen dat een lange strook zilver eerst van een voorzijde en daarna van een keerzijde is voorzien in een wals. Vervolgens zijn de munten uitgestanst. De zilverstrip heeft in dit geval niet helemaal parallel gelopen met de stansmachine waardoor het stempel deels buiten de uitgestanste munt valt. De munt is een solidus (schilling) die is geslagen in Riga, de hoofdstad van het toenmalige Livonia. Dit was een land dat het zuidelijke deel van Estland en noordelijke deel van Letland besloeg. Livonia was in de tijd dat de munt is gemaakt onder Zweeds bewind, namelijk onder Carl Gustav X (1654-1660). In de 17de en 18de eeuw voeren veel Hollandse schippers op Riga om hiervandaan goederen als hout, hennep, graan en vlas te halen.

Uit de stortgrond is een munt afkomstig met op de voorzijde een wapenschild en rondom de tekst STADT.COSVELDT.1713. De munt is afgesleten en beschadigd waardoor de voorstelling

niet meer goed is te zien.

Op het wapen heeft een gekroonde stierenkop gestaan. Op de keerzijde staat een cartouche met Romeins cijfer VIII. Dit cijfer staat voor acht pfennig. Stadt Coesfeld was een deelstaat in Noordrijn-Westfalen.

32. Metaalvondsten uit de ophogingslagen. Schaal 2:1.

1 Duit, Holland, 1575-1600 (14-M01)

2 Stuiver (bezemstuiver), zilver, Friesland, 1623 (20-M01)

Onder de vondsten bevinden zich vier lakenloden. Op het eerste lood staat op de voorzijde het wapen van Leiden (gekruiste sleutels) en op de achterzijde een gekroonde leeuw (afb. 33.2). Het tweede lood is eveneens afkomstig uit Leiden. Op de voorzijde staan opnieuw de gekruiste sleutels en op de achterzijde een dubbelkoppige adelaar met daarboven de tekst SAT TYNE (afb. 33.1).

33. Lakenloden. Schaal 1:1.

1. Lakenlood Leiden, vz: dubbelkoppige adelaar en SAT TYNE, kz: gekruiste sleutels (40-M01)
2. Lakenlood Leiden, vz: klimmende leeuw met kroon, kz: gekruiste sleutels (27-M01)
3. Lakenlood Amersfoort, vz: gekroond wapen Amersfoort, kz: Romeins cijfer XX (47-M04)
4. Lakenlood onbekend (47-M05)

Dat staat voor satijn, een fijne hoge kwaliteit stof. Op het derde lood staat het wapen van Amersfoort, een gekroond schild met kruis, en op de achterzijde het Romeinse cijfer XX (afb. 33.3). Mogelijk staat dit voor de lengte van de stof, namelijk 20 el. De stempels op het vierde lood zijn niet duidelijk (afb. 33.4).

Van de stortgrond komen verder enkele boekbeslagen. De eerste is een vierkant beslagstuk met inkepingen en een bol middenstuk (00-M01, afb. 35.1)). Het beslagstuk is fraai versierd. Op een tweede boekbeslag met scharnier staat een Franse lelie afgebeeld (00-M02, afb. 35.2). De boekbeslagen dateren uit de tweede helft van de 16de of eerste helft van de 17de eeuw. Een andere vondst van de stort is een fragment van een zilveren schaartje (afb. 50.1). De zilvermerken zijn slecht leesbaar. Het is niet zeker tot welke fase dit voorwerp moet worden gerekend. Mogelijk is het afkomstig van een van de bewoners van het Armenhuis.

Tot slot zijn als losse vondsten twee blauwe glazen kralen gevonden die typologisch in de 18de eeuw zijn te dateren (09-G01 en 09-G02, afb. 34).

34. Twee kralen van blauw glas (V09), 18de eeuw.

Binnen de contouren van het Armenhuis (fase 4) zijn veel munten gevonden (afb. 36). Een deel hiervan dateert voor de bouw van dit huis en wordt daarom hier bij fase 3 behandeld. Dit betreft: oord uit Namen uit vermoedelijk 1692 (03-M01), duit West-Friesland uit 1702, duit Zeeland uit 1727, duit West-Friesland uit 1750-1759, duit Gelderland uit 1762 (V12), duit stad Utrecht uit 1780-1789, VOC-duit Utrecht uit 1790 (02-M01), duit Holland 18de eeuw, duit Gelderland 18de eeuw (V12) en een duit Holland 18de eeuw (V12). Het is het gangbare kleingeld uit die periode, hoewel VOC-munten toch zelden worden gevonden bij opgravingen. De VOC was buiten de provincies de enige organisatie die recht had munten te slaan. Deze waren bestemd voor eigen gebruik buiten de Nederlanden en waren hier dus weinig in gebruik. De oord uit Namen

komt weinig als bodemvondst in deze omgeving voor. Op de voorzijde staat een gekroond vuurijzer met drie wapenschildjes met de wapens van Oostenrijk, Bourgondië en Brabant met rondom de tekst CAROL.(II.D)G.HISP.ET.INDIARVM.REX (afb. 36.5). Op de keerzijde staat een gekroond wapenschild met rondom de tekst (AR)CHID.AVST.DVX.B(URG.BRAB.)16(92).

Zowel onder de vondsten die zijn verzameld binnen kamer 1 (V01) als kamer 3 (V12) is een rekenpenning aanwezig. Daarnaast is nog een derde rekenpenning op de stort gevonden (V47). Net als bij een deel van de munten geldt voor deze penningen dat ze dateren voor de bouw van het Armenhuis en dus zeer waarschijnlijk in feite bij fase 3 behoren. Alle drie de rekenpenningen zijn gemaakt in Neurenberg in de tweede helft van de 18de eeuw.

35. Boekbeslagen (00-M01, 00-M02, 26-M01 en 08-M01). Schaal 1:1.

36. Diverse munten. Afbeelding niet op schaal.

1. Duit, Holland, 1702 (26-M02)	5. Oord, Namen, 1692 (03-M01)
2. Duit, Zeland, 1727 (02-M02)	6. Duit, VOC, Utrecht, 1790 (02-M01)
3. Duit, stad Utrecht, 1786 (47-M02)	7. Duit, West-Friesland, 1750-1759 (03-M03)
4. Duit, Gelderland, 1761 (47-M01)	8. Cent, Nederland, 1827 (03-M02)

Op de eerste penning (V02) staat op de voorzijde een fruitboom met de tekst (DAT.FRUCTUS). DATQUE.CORONAS en de initialen ICR (geen afb.). Op de keerzijde staat een buste met de tekst LUD.XV.DG.F.ET.N.REX (Ludovicus XV Deo Gratia France et Navarra Rex). De penning is gemaakt door Johann Christian Reich die werkzaam was tussen 1758 en 1814.

Op de tweede penning staat een driemaster met de tekst MAGNUS. GOTTLIB.IORDAN.RE.PF en op de keerzijde een buste met LUD. XIV.DG.FR.REX (12-M01, afb. 37.2). Magnus Gottlieb Jordan was werkzaam tussen 1761 en 1783.

Op de derde penning (afb.37.1) staat wederom een driemaster maar nu met de tekst NA(CH).AMERIKA en de initialen IGK. Op de keerzijde staat een buste met vermoedelijk een identieke tekst als op de voorgaande penning. De maker was Johann Georg Kunstmann die werkzaam van 1761 tot 1780. Rekenpenningen werden in deze tijd niet meer gebruikt voor het maken van financiële berekeningen, maar fungeerden meer als speelfiches.

37. Rekenpenningen. Schaal 2:1.

1. Rekenpenning, gemaakt door Johann Georg Kunstmann in Neurenberg, 1761-1780 (47-M07)
2. Rekenpenning, gemaakt door Magnus Gottlieb Jordan in Neurenberg, 1761-1783 (12-M01)

4.4.5 Conclusie

Op het perceel werd vermoedelijk omstreeks 1625 een huis gebouwd. In een kuil met afbraakpuin zijn enkele wandtegels gevonden die een beeld van het interieur geven. De meeste tegels dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw.

Op basis van de locatie van de oostelijke zijgevel kan de breedte van het huis worden gereconstrueerd op ca. 11,5 meter. Het huis besloeg vrijwel de gehele breedte van het perceel zoals op de kadastrale kaart van 1824 valt te zien. De diepte kan worden afgeleid uit de locatie van straatje S28. Deze heeft vermoedelijk pal achter de achtergevel van het huis gelegen. De voorgevel bevond zich op de rooilijn, zoals opnieuw blijkt uit de kaart van 1824. De diepte van het pand was ongeveer 5,50 meter. Straatje S27 kwam vermoedelijk bij de achteruitgang van het huis uit.

Aanvankelijk liep te oosten van het huis een smalle sloot, maar deze is al snel gedempt.

Op de onbebouwde strook die ten oosten van het huis ontstond, zijn in de 18de eeuw enkele afvalkuilen ingegraven. Achter het huis bevonden zich nog enkele afvalkuilen. Het materiaal uit de kuilen geeft een beeld van de materiële cultuur van de bewoners. De inhoud van twee kuilen wordt apart in hoofdstuk 5 geanalyseerd.

38. De archeologen aan het werk in werkput 1

39. Overzicht vlak 1 met funderingen Armenhuis

4.5 Fase 4 (1850-2011)

De laatste fase is de periode van het Armenhuis. In het kader van het archeologisch onderzoek is niet nagegaan wanneer dit pand is gebouwd, maar dit valt ongetwijfeld in het kadaster na te gaan. Vanwege de specifieke functie van het gebouw werd het van archeologisch belang geacht de funderingen vast te leggen en het vondstmateriaal te verzamelen.

Uitwendig had het gebouw een afmeting van 12,50 (OW) bij 6,50 (NZ) meter. De linker en rechter kamer vertonen een geheel spiegelbeeldige opzet. Opmerkelijk was dat zich in het fundament van de voorgevel een spaarboog bevond (afb. 40), gefundeerd op twee dieper aangelegde poeren (S31 en S32). Deze is precies over de ronde waterput S37 uit fase 3 gebouwd. De gedempte waterput werd als zwakke plek voor de fundering gezien en op deze wijze heeft men trachten te voorkomen dat de voorgevel op deze waterput zou gaan scheuren.

In de funderingen van de voor- en de achtergevel (S01 en S24) van het gebouw en in de wanden van de voorraadmeters (S10 en S15) zijn bakstenen met blauwe verf vastgesteld. Deze zijn duidelijk hergebruikt uit een ouder gebouw, mogelijk de gesloopte voorganger op dit perceel. Op basis van de soort bakstenen valt de bouwdatum van het Armenhuis dan ook niet te bepalen. De voorgevel en de westelijke zijgevel zijn in de 20ste eeuw vervangen want op de oude fundamenteën was een 'moderne' muur aanwezig.

4.5.1 Het Armenhuis

Kamer 1

Dit is de meest westelijke kamer. De woonkamer bevond zich aan de voorkant en was in pandig 4,40 (OW) bij 3,70 (NZ) meter. Het vloeroppervlak van deze kamer was dus ca. 16,3 m². Tegen de binnenwand met de middelste kamer bevond zich een schoorsteen, waarvan de stookvloer is teruggevonden (S04, afb. 42). Deze bestond uit vier lagen rode bakstenen waarvan de

40. De spaarboog in het fundament S01 van de voorgevel van het Armenhuis, kijkend richting het zuiden. Onder de spaarboog bevindt zich de gedempte waterput S37.

41. De funderingen van de westelijke kamer van het Armenhuis met op de voorgrond de met puin dichtgegooide kelder S10

bovenste laag beroet was. Tussen de voorgevel en de schoorsteen lag een ondiepe smalle rechthoekige bak voor de kolen (S03). Op de locatie van de houten wand tussen kamer 1 en de middelste kamer bevond zich een halfsteens fundering. Tussen de woonkamer en de keuken was ruimte voor twee bedsteden. Hieronder lag een rechthoekige voorraadkelder (S10), gemetseld van gele bakstenen met zachte trasmortel. Inwendig had deze kelder een lengte van 2,65 bij 1,05 meter. De vloer van de kelder lag op ca. -0,70 NAP en bestond uit een laag rode bakstenen met daarop blauwgrijze gebakken plavuizen van 19x19 cm. De kelder had een diepte van ongeveer 70 cm aangezien het vloerniveau van de kamer op ongeveer 0 NAP lag (zie onder). De kelder was opgevuld met grijs zand en puin.

De keuken was een smalle ruimte van slechts 1,10 meter breed. Hier lag een vloer van brokken bakstenen op -0,02 NAP (S23, afb. 46).

In kamer 1 zijn veel metaalvondsten gedaan (V02). Hieronder bevindt zich een heel aantal munten. Opvallend is dat de meeste munten dateren van voor het bouwjaar van het Armenhuis. Deze zijn daarom ingedeeld bij fase 3. Enkele munten behoren waarschijnlijk wel bij de

42. Schoorsteen S04 en (kolen)bak S03 van de westelijke kamer, kijkend richting het noorden

gebruiksfase van het Armenhuis, namelijk: een pfennig van het Grossherzogtum Hessen uit 1819, 1 cent uit 1839, 1 cent uit 1878, twee zinken oorlogsmunten, 1 cent uit 1948, 1 cent waarvan het jaartal niet leesbaar is (V07) en twee 1/2 centen waarvan het jaartal niet leesbaar is. Het is het gangbare kleingeld uit de 19de en eerste helft van de 20ste eeuw.

Kamer 2

Kamer 2 is de middelste kamer van het Armenhuis. Deze was kleiner dan kamer 1 en kamer 3. De woonkamer had inwendig een afmeting van 3,00 (OW) bij 3,70 (NZ) meter waarmee de vloeroppervlak ca. 11,1 m² bedroeg (afb. 43). Tussen de woonkamer en de keuken was ruimte voor een bedstee met daarnaast een ingebouwde kast. De halfsteens funderingen van de houten wanden zijn teruggevonden. De keuken was een smalle ruimte van 1,10 meter breed. In de woonkamer is op zeker moment een schouw gebouwd die was aangesloten op dezelfde schoorsteen als kamer 1.

Binnen de contouren van kamer 2 is een hoeveelheid scherven verzameld (V02, 59 fragmenten), namelijk een tabakspijp met merk VB en de fragmenten van een mineraalwaterfles van steengoed uit het Duitse Rijnland, een onbekende vorm van Europees porselein, een bord van industrieel wit aardewerk, een kop van industrieel wit aardewerk, een bord van Portugese faience (zeer klein fragment 'opspit'), een blauw beschilderd bord van Nederlandse faience (f-bor-11), een veelkleurig bord van Nederlandse faience, een spreukenbord van Nederlandse majolica, een bord van Nederlandse majolica, een pispot van witbakkend aardewerk, een bord van Duits witbakkend aardewerk, diverse vormen roodbakkend aardewerk en een kachelpaan van roodbakkend aardewerk. Het materiaal dateert uit de periode 1750-1850. Mogelijk behoort dit materiaal bij fase 3 en dateert het de bouw van het Armenhuis omstreeks 1850. Uit deze kamer komt verder een fragment van een beeldje van een hond van Europees porselein uit de 19de eeuw (13-C01, afb. 44). Tot slot zijn een wandtegel met spinnenkoppen en landschap en een

43. De funderingen van de middelste kamer van het Armenhuis, met geheel links de schoorsteen S04 van de westelijke kamer

44. Zijaanzicht van een beeldje van een hond van Europees porselein, 19de eeuw (13-C01). Schaal 1:1.

mangaankleurig gemarmerde tegel gevonden (V13, afb. 48). Deze laatste tegel is aan de achterzijde voorzien van de letters WI, vermoedelijk de initialen van de tegelschilder.

Binnen kamer 2 zijn een cent uit 1904 (V08), een messing kledinghanger (08-M01) en een eenvoudige versierde messing vingerring (V36) gevonden. De overige metaalvondsten zijn gezamenlijk in kamer 2 en kamer 3 verzameld en worden bij kamer 3 besproken.

Kamer 3

Dit is de meest oostelijke kamer. De woonkamer bevond zich aan de voorkant en was in pandig 4,40 (OW) bij 3,70 (NZ) meter. Het vloeroppervlak van deze kamer was ca. 16,3 m². Tegen de binnenwand

met de middelste kamer bevond zich een schoorsteen, waarvan de stookvloer is teruggevonden (S09). Tussen de voorgevel en de schoorsteen lag een ondiepe smalle rechthoekige bak voor de kolen (S08). Op de locatie van de houten wand tussen kamer 3 en de middelste kamer bevond zich een halfsteens fundering. Tussen de woonkamer en de keuken was ruimte voor twee bedsteden. Hieronder lag een rechthoekige voorraadkelder, gemetseld van gele bakstenen met zachte trasmortel (S15). Inwendig had deze kelder een lengte van 2,65 bij 1,05 meter. De bodem van de kelder lag op -0,70 NAP en bestond uit een laag rode bakstenen met daarop blauwgrijze gebakken plavuizen van 19x19 cm (afb. 47). De kelder was opgevuld met zand. De keuken was een smalle ruimte van slechts 1,10 meter breed. Een vloer was hier niet aanwezig.

45. De funderingen van het Armenhuis, kijkend richting het oosten

46. De achtermuur S24 en vloer S23 van het Armenhuis, kijkend richting het oosten

47. De vloer van kelder S15 binnen kamer 3, kijkend richting het oosten

48. Wandtegels. Afbeeldingen niet op schaal.

1. Wandtegels, spinnenkoppen, blauw, landschap (48-C01)
2. Wandtegels, mangaankleurig gemarmerd, achterzijde merk WI (13-C02)

49. Binnen de contouren van het Armenhuis zijn veel munten gevonden. Op de foto de inhoud van een van de vondstnummers (V03).

Binnen kamer 3 zijn slechts vijf fragmenten keramiek verzameld, waaronder een tabakspijp met merk gekroond Romeins cijfer VII, twee fragmenten van een bord van Nederlandse faïence en een fragment van een bakpan met hoge kraagrand op poten.

Binnen kamer 2 en 3 zijn veel metaalvondsten gedaan (V03), waaronder een heel aantal munten (afb. 49). Net als bij kamer 1 is bij de vondsten een verdeling gemaakt in fase 3 en fase 4. Tot de fase van het Armenhuis behoren waarschijnlijk: 1 cent uit 1827, 2 cent België uit 1859, 1 cent met onleesbaar jaartal, 2 cent met onleesbaar jaartal (V12), 2 cent België met onleesbaar jaartal, ½ cent uit 1916, ½ cent met onleesbaar jaartal en een

zinken oorlogsmunt. Andere metaalvondsten zijn onder andere: een vingerhoed, een naairing, een gesp, een platte ronde knoop en fragmenten van twee tinnen (thee)lepels en een tinnen vork.

Waterkelder (S18)

Achter het huis lag een grote rechthoekige waterkelder die gelijktijdig met het huis is gebouwd. De kelder had inwendig een lengte van 5,00 meter en een breedte van 1,50 meter. Halverwege de kelder was inwendig een boogvormige versterking aanwezig waardoor de kelder als het ware in twee compartimenten werd verdeeld. Tegen de achtergevel bevond zich de vierkante opgemetselde put. De waterkelder was bestemd voor de bewoners van alle drie de kamers.

50. Persoonlijke huisraad. Schaal 1:1.

1. Zilveren schaatje (47-M06)

2. Messing vingerring (36-M01)

51. Borden van boerendelfts, 1775-1800 (55-C02 en 55-C01). Schaal 1:4.

Afvalkuil (V55)

Bij de aanleg van werkput 3 is in de bovenlaag een concentratie scherven van een serie borden van faience uit Delft aangetroffen (afb. 51). De borden zijn onder te verdelen in twee decorgroepen. De eerste groep wordt gevormd door drie zogenaamde pauwenstaartborden. Op de spiegel is een vaas met bloemen en bladeren geschilderd tegen de achtergrond van een waaier van pauwenveren. Beide borden zijn op de achterzijde voorzien van een merk: A DWS met daaronder een kringellijn.

De tweede groep wordt gevormd door vijf identieke borden met een bonte beschildering van bloemen in blauw, rood, groen, geel en paars. Deze borden zijn niet gemerkt.

Beide decors worden gerekend tot het zogenaamde boerendelfts: Delftse faience die in Noord-Holland werd gebruikt om de zomerstallen in de stolpboerderijen mee op te sieren. Kenmerkend voor boerendelfts is het eenvoudige ornamentele veelkleurige bloemendecor. Het dateert met name uit de late 18de eeuw.

4.5.2 Conclusie

De plattegrond van het Armenhuis zoals bij de opgraving is vastgelegd, komt overeen met de plattegrond van 1935. Het huis had een afmeting van 12,5 bij 6,5 meter en was verdeeld in drie kamers. Deze opzet is tussen 1935 en 1943 gewijzigd. Het pand is aan de achterzijde verbreed. De funderingen van deze aanbouw zijn niet teruggevonden. Dankzij deze verbouwing beschikten de kamers over een grotere keuken, zoals blijkt uit de plattegrond van dhr. Franke die tussen circa 1943 en 1955 als kind in de oostelijke kamer van het huis heeft gewoond. Vermoedelijk zijn bij deze verbouwing de voorraadmolders dichtgegooid want deze waren in de tijd dat de familie Franke daar woonde niet meer in gebruik.

Bij de verbreding van het pand moet de oorspronkelijke put van de waterkelder achter het pand buiten gebruik zijn gesteld en een nieuwe put boven deze kelder zijn gemaakt, maar dit is bij de opgraving niet vastgesteld.

De vondsten die binnen de contouren van het Armenhuis zijn verzameld, zijn niet alle in verband te brengen met de bewoners van dit huis. Een deel van de vondsten dateert uit de 18de eeuw en behoort bij fase 3. Het vloerniveau is na afbraak van het huis van fase 3 en de nieuwbouw van fase 4 (het Armenhuis) nauwelijks opgehoogd. De vondsten van beide fasen waren daardoor tijdens de opgraving moeilijk te scheiden.

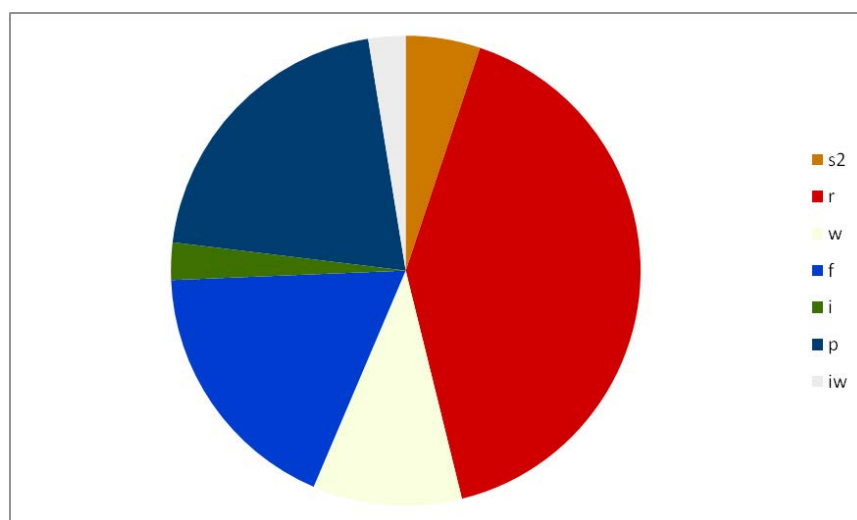
5. Vondstcomplexen

5.1 Afvalkuil S88

De afvalkuil bevat een gering minimum aantal van 39 voorwerpen van keramiek. De grootste groep wordt gevormd door roodbakkend aardewerk (16 exemplaren, 41% van het MAE). Chinees porselein vormt een opmerkelijk hoog aandeel met 21% van het MAE (8 exemplaren). Nederlandse faience is met 18% van het MAE aanwezig (7 exemplaren). De andere materiaalsoorten zijn met geringe percentages aanwezig: witbakkend aardewerk 10%, steengoed 5%, Industrieel rood aardewerk 3% en Italiaanse faience 3% van het MAE.

Materiaal	Rand	Wand	Totaal	%	MAE	%
steengoed 2	1	1	2	2,4	2	5,1
roodbakkend	22	16	38	44,7	16	41,0
witbakkend	5	21	26	30,6	4	10,3
faience	7	2	9	10,6	7	17,9
Italiaanse faience	0	1	1	1,2	1	2,6
porselein	5	3	8	9,4	8	20,5
industrieel rood	1	0	1	1,2	1	2,6
	41	44	85	100	39	100

Tabel 1 Aantal fragmenten en MAE keramieksoorten afvalkuil S88

Figuur 1 Verhoudingen keramieksoorten in MAE van afvalkuil S88

Het steengoed wordt gevormd door een kan en een pispot uit het Westerwald. Tevens bevat het vondstcomplex een knikker die niet in de telling is meegenomen.

Het roodbakkend aardewerk omvat een bakpan, vijf borden, vijf grapes, een komfoor, een olielamp en drie testen. Vier van de borden behoren tot het Nederrijns aardewerk uit de periode 1700-1750. Een ander bord is gemarmerd, een typische decoratiewijze uit de periode 1675-1750 in Friesland. De grapes omvatten zowel wijde modellen (waaronder de typische BOZ-rand) als hoge modellen

52. Keramiek uit afvalkuil S88. Schaal 1:4.
Pispot, witbakkend aardewerk, 1700-1750 (65-C02)

Materiaal	Vorm	Typenr	MAE
steengoed 2	kan	s2-kan-	1
	pisspot	s2-pis-2	1
roodbakkend	bakpan	r-bak-6	1
		r-bor-7	4
		r-bor-47	1
	grape	r-gra-47	1
		r-gra-49	3
		r-gra-51	1
	komfoor olielamp	r-kmf-19	1
		r-oli-	1
		r-tes-2	1
		r-tes-	2
witbakkend	grape	w-gra-36	1
	pisspot	w-pis-4	3
	indet	w-	0
faience	bord	f-bor-3	2
		f-bor-8	2
		f-bor-	1
	kom	f-kom-9	1
		f-kop-	1
Italiaanse faience	indet	i-	1
porselein	bord	p-bor-6	1
		p-bor-	2
	kop	p-kop-1	4
		p-kop-	1
industrieel rood	theepot	ir-the-	1
			39

Tabel 2 Typenlijst in MAE van afvalkuil S88

waarvan de bodem inwendig geel is geglazuurd (r-gra-49).

Het witbakkend aardewerk wordt gevormd door een grape (w-gra-36) en drie identieke pispotten (w-pis-4). Een van de pispotten is nagenoeg compleet (65-C02, afb. 52). De pot is van binnen geel en van buiten groen geglazuurd.

Vijf borden, een kom en een kop behoren tot de Nederlandse faience. Op een van de borden (schotel) is in blauw een Chinees landschap geschilderd (65-C01, afb. 53.3). Op de achterzijde is het voorwerp voorzien van het cijfer 13. Het Chinese porselein bestaat uit drie schotels en vijf kopjes (afb. 53.1 en 53.2). Ze hebben onderdeel uitgemaakt van een theeservies.

Tot slot komen uit de afvalkuil twee wandtegels en de scherven van een bolle glazen fles.

Onder:

53. Keramiek uit afvalkuil S88. Schaal 1:2.

1. Kop, Chinees porselein, onderzijde merk (65-C03)

2. Kop, Chinees porselein (65-C04)

3. Schotel, faience, blauw, Chinees landschap met zotje, 1700-1750 (65-C01)

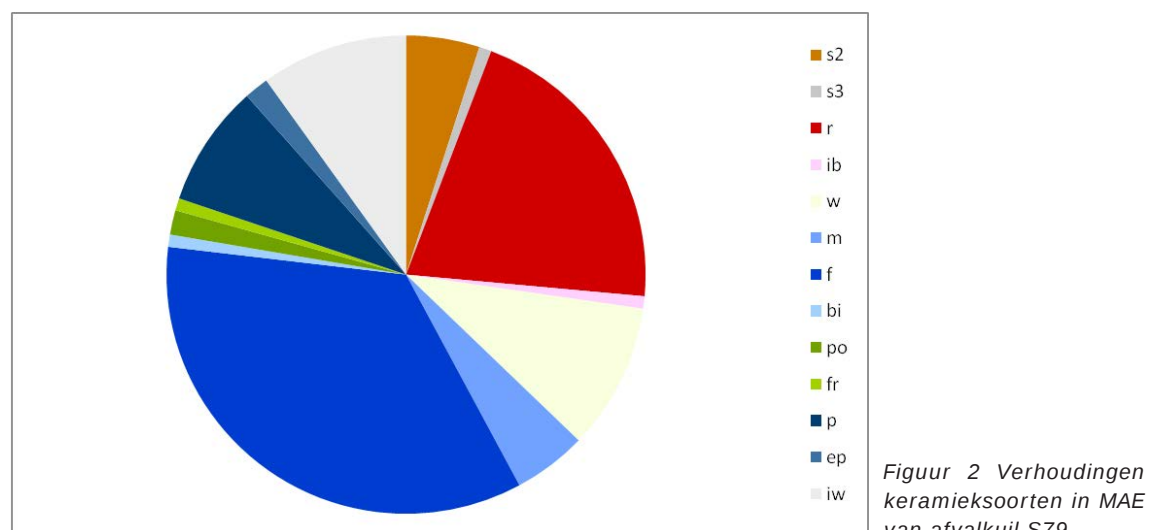
Het vondstmateriaal vertoont het gangbare spectrum uit de eerste helft van de 18de eeuw. Het aandeel Chinees porselein is hoog. Het aantal voorwerpen is echter te gering om op basis van de percentages van de verschillende keramieksoorten uitspraken over de sociale stand van de eigenaars van het materiaal te doen.

5.2 Afvalkuil S79

Uit afvalkuil S79 zijn in totaal 407 scherven gebruikskeramiek verzameld die gezamenlijk een MAE van 121 vertegenwoordigen. De grootste groep wordt gevormd door Nederlandse faience met 35% van het MAE, gevolgd door roodbakkend aardewerk met 21% van het MAE. Witbakkend aardewerk en industrieel wit aardewerk zijn ieder met 10% van het MAE vertegenwoordigd. Chinees porselein vormt 8% van het MAE, steengoed 5%, Nederlandse majolica 5%, Europees porselein 2%, Portugese faience 2% en de overige keramieksoorten met een verwaarloosbaar percentage (industrieel steengoed, Iberisch aardewerk, biscuit en Franse faience). Het aandeel Nederlandse faience is zeer hoog. In Enkhuizen is bijvoorbeeld voor de 18de eeuw vastgesteld dat Nederlandse faience met 20 tot 28% van het MAE aanwezig is.⁹ Het aandeel roodbakkend aardewerk is juist lager dan gangbaar. Dit doet sterk vermoeden dat de percentages geen betrouwbaar beeld geven. Waarschijnlijk is de handmatige verzamelwijze tijdens de opgraving hiervan de oorzaak.

Materiaal	Rand	Wand	Totaal	%	MAE	%
steengoed 2	6	10	16	3,9	6	5,0
steengoed 3	1	0	1	0,2	1	0,8
roodbakkend	45	73	118	29,0	25	20,7
iberisch aardewerk	1	0	1	0,2	1	0,8
witbakkend	12	19	31	7,6	12	9,9
majolica	6	6	12	2,9	6	5,0
faience	62	119	181	44,5	42	34,7
biscuit	1	0	1	0,2	1	0,8
Portugese faience	1	2	3	0,7	2	1,7
Franse faience	0	1	1	0,2	1	0,8
porselein	8	8	16	3,9	10	8,3
europes porselein	1	3	4	1,0	2	1,7
industrieel wit	8	14	22	5,4	12	9,9
	152	255	407	100	121	100

Tabel 3 Aantal fragmenten en MAE keramieksoorten afvalkuil S79

⁹ Duijn 2011, 284.

Materiaal	Vorm	Typenr	MAE
steengoed 2	fles	s2-fle-4	1
		s2-fle-	1
	kan	s2-kan-69	1
		s2-kan-	0
	kom	s2-kom-1	1
	pot	s2-pot-7	1
		s2-pot-9	1
		s2-pot-	0
steengoed 3	bord	s3-bor-1	1
roodbakkend	bakpan	r-bak-6	3
		r-bak-	1
	bord	r-bor-3	1
		r-bor-10	1
		r-bor-12	1
		r-bor-	2
	grape	r-gra-47	1
		r-gra-51	2
		r-gra-	0
	kom	r-kom-1	1
	komfoor	r-kmf-19	1
	pispot	r-pis-	1
	pot	r-pot-59	4
	test	r-tes-2	1
		r-tes-	2
	theepot	r-the-	1
	indet	r-	2
iberisch aardewerk	indet	ib-	1
witbakkend	bord	w-bor-2	1
		w-bor-4	1
		w-bor-	2
	deksel	w-dek-16	2
	grape	w-gra-36	1
		w-gra-	1
	kop	w-kop-26	1
	theepot	w-the-	1
	zalfpot	w-zal-	1
	indet	w-	1
majolica	bord	m-bor-13	1
		m-bor-5	1
		m-bor-	4
faience	bord	f-bor-1	4
		f-bor-3	20
		f-bor-6	2
		f-bor-7	1
		f-bor-	5
	deksel	f-dek-1	1
	kom	f-kom-1	1
		f-kom-3	1
	kop	f-kop-1	1
		f-kop-	0
	ploischotel	f-plo-	1
	vaas	f-vaa-	1
		f-vaa-1	2
	indet	f-	2
biscuit	bord	bi-bor-	1

Tabel 2 Typenlijst in MAE van afvalkuil S79

Steengoed

Het steengoed vormt een kleine groep onder de vondsten. Het enige complete voorwerp is een cilindrische mineraalwaterfles (58-C05, s2-fle-4, afb. 54). De fles is niet voorzien van een merk. De overige vormen zijn een grote kan, een kom en potten uit het Westerwald. Verder zijn enkele knikkers gevonden die niet in de telling zijn meegenomen.

Industrieel steengoed

Onder de vondsten bevindt zich één schoteltje van industrieel steengoed (58-C04, s3-bor-1, afb. 55.3). Het behoort tot het theeservies. Bij de schotel heeft een kopje gehoord. De vorm en decoratie is ook geïnspireerd op Chinees porselein. Kopjes en schotels zijn de meest voorkomende vormen onder het industrieel steengoed. Op de schotel is een zogenaamde scratch blue-decoratie aangebracht.¹⁰ Industrieel steengoed uit Engeland komt met name voor in de periode 1740-1760.¹¹

Roodbakkend aardewerk

De hoeveelheid vormen binnen het roodbakkend aardewerk is beperkt: vier bakpannen, vijf borden, drie grapes, een kom, een komfoor, een pispot, vier potten, drie testen en een theepot.

De bakpannen hebben de kenmerkende hoge kraagrand (r-bak-6). Twee van de borden behoren tot het Nederrijnse aardewerk en dateren uit de eerste helft van de 18de eeuw. Een derde bord behoort eveneens tot het Duitse aardewerk en dateert uit de tweede helft van de 18de of begin van de 19de eeuw. Alle grapes zijn wijde modellen waarvan twee de karakteristieke Bergen-op-Zoom-rand hebben. Binnen het assortiment valt een kleine donkerpaarsbruin (mangaan) geglaazuurde theepot op (afb. 54). Thee- en koffieserviezen werden in de 18de eeuw algemeen gangbaar.

¹⁰ Bartels 1999, 88.

¹¹ Ibidem 85.

Portugese faience	bord kan	po-bor-po-kan-	1
Franse faience	plooischotel	fr-plo-	1
porselein	bord	p-bor-6	1
		p-bor-8	1
		p-bor-	3
	kop	p-kop-	3
		p-kop-1	1
	vaas	p-vaa-	1
	indet	p-	0
europes porselein	kop	ep-kop-	2
industrial wit	bord	iw-bor-3	2
		iw-bor-10	1
		iw-bor-12	1
		iw-bor-	2
	kop strooier indet	iw-kop-	3
		iw-soi-	1
		iw-	2
			121

Tabel 2 Aantallen keramiektypen in MAE

Witbakkend aardewerk

Net als bij het roodbakkend aardewerk is ook bij het witbakkend aardewerk het aantal vormen beperkt: vier borden, twee deksels, twee grapes, een kop, een theepot en een zalfpot. Alle borden zijn gemaakt in Duitsland (Frechen e.o.). Het lijkt om een serie borden te gaan met vier verschillende decors. Een van de borden heeft een geel fond met bruine beschildering. Een tweede bord heeft een rood fond met gele beschildering. Herkenbaar is het woord ANNO. Het derde bord heeft een geel fond met groene, bruine en rode beschildering. Het vierde bord heeft een bruin fond met gele, groene en rode beschildering. Dit type borden is gemaakt tussen 1750 en 1850.

54. Keramiek uit afvalkuil S79.

1. Mineraalwaterfles, steengoed (58-C05). Schaal 1:4.

2. Test, roodbakkend aardewerk (58-C13). Schaal 1:4.

3. Theepot, roodbakkend aardewerk (58-C14). Schaal 1:2.

Noemenswaardig is verder de theepot waarvan slechts een tuit is gevonden. De theepot is inwendig geel en uitwendig groen geglazuurd.

Majolica

Uit de kuil komen slechts zes borden van majolica. Ze zijn alle gemaakt in Friesland. Op een van de borden staat een landschap; op een ander bord een grof geschilderd rozet (58-C08, afb. 55.2). De productie van majolica verdween in Holland in de 17de eeuw, maar deze oude traditie werd in Friesland in plaatsen als Makkum en Harlingen voortgezet. De faience die van betere kwaliteit dan het majolica was en ook duurder, genoot echter de voorkeur.

55. Keramiek uit afvalkuil S79.

1. Bord, faience, blauw, bloemenvaas, Delft, 1750-1800 (58-C12). Diameter 23 cm. Schaal 1:4.

2. Bord, majolica, blauw, Friesland, 1750-1800 (58-C08). Schaal 1:4.

3. Vaas van kaststel, faience, Delft, 1750-1800 (58-C09). Schaal 1:2.

4. Schotel, industrieel steengoed, Engeland, 1740-1760 (58-C04). Diameter 9,5 cm. Schaal 1:2.

Faience

Onder de scherven bevindt zich veel Nederlandse faience: minimaal 32 borden, een deksel, twee kommen, een kop, een ploischotel, drie vazen en twee indetermineerbare vormen.

Het dominante type onder de borden is een bord op standvlak (f-bor-3). De meeste borden hebben een blauwe beschildering. Bij twee borden is de voorstelling identiek, namelijk een bloemvaas (58-C12, afb. 55.1).

Twee borden geven een bijzondere kijk op de politieke voorkeur van de bewoners van het huis. Van het eerste bord is een scherp bewaard gebleven waarop rechts een gedeelte van een portret en profile is te zien met daarboven de letters SW PVOR (afb. 56.1). Als randversiering is een slinger met oranjeappels aangebracht. De voorstelling is geschilderd in de kleuren rood, groen, blauw, geel en paars. Identieke borden bevinden zich in de collectie van het Historisch Museum Arnhem (afb. 56.2) en de Rijksdienst Beeldende Kunst in Den Haag.¹² De letters maken onderdeel uit van de tekst FSW PVOR, wat staat voor Fredrica Sophia Wilhelmina en Prins van Oranje. Centraal staat het vorstenpaar afgebeeld. Het betreft links Wilhelmina van Pruisen (1751-1820) en rechts Willem V (1748-1806) die in 1767 zijn getrouwd.

¹² Scheurleer 1994, 100.

56. Keramiek uit afvalkuil S79. Afbeeldingen niet op schaal.

1. Bord, faience, polychroom, afbeelding Wilhelmina van Pruisen en Willem V, 1780-1795, diameter 22,5 cm (58-C10)
2. Identiek bord uit de collectie van het Historisch Museum Arnhem
3. Bord, faience, blauw en rood, afbeelding Willem V, 1780-1795, diameter 22 cm (58-C11)
4. Kom, faience, polychroom, tekst, diameter 10 cm (58-C06)

Op het tweede bord staat in blauw een portret en profile met links in rood de letters P en D (afb. 56.3). Waarschijnlijk hebben rechts de letter W en cijfer 5 gestaan, waarmee de tekst luidt: PW D5. Dit staat voor Prins Willem V.

Tijdens het bewind van stadhouder Willem V ontbrandde in de Republiek een hevige strijd tussen de patriotten en oranjegezinden. In 1780 ving de Vierde Engelse Oorlog aan. Willem V werd beschuldigd van heulen met de vijand want George III, de koning van Engeland, was zijn oom. De oorlog verliep voor de Nederlanden rampzalig en economisch ging het ook al niet al te goed. Al langer was er onvrede met het bestuur in de steden door de regentenklasse. De patriotten die tegen het bewind van de stadhouder waren, kregen steeds meer aanhang. Zij waren veelal afkomstig uit de gegoede burgerij. Zij wilden meer vrijheid, gelijkheid en inspraak in het bestuur. Tegenover hen stonden de orangisten die zowel uit de regentenklasse als uit het lagere volk afkomstig waren. Ze bestreden elkaar in pamfletten en tijdschriften. Vanaf

1783 nam de strijd een gewelddadiger karakter aan toen de patriotten zich in vrijcorpsen (exercitiegenootschappen) organiseerden. In diverse steden maakten zij de dienst uit. Een keerpunt vormde de aanhouding van Wilhelmina van Pruisen door de patriotten in 1787 in Goejanverwellesluis, een naam van een sluis bij het gehucht Goejanverwelle die sindsdien in het nationale geheugen staat gegrift. Haar broer kwam met een groot Pruisisch leger (25.000 man) om wraak te nemen. Zij herstelden binnen korte tijd de macht van Oranje.

In West-Friesland woedde net als in de rest van Nederland een felle strijd tussen beide kampen. In Hoorn verzekerden de patriotten zich van militaire steun en dwongen het stadsbestuur op 7 september 1787 tot aftreden. Twee weken later werden zij al weer verdreven door orangisten. Veel patriotten weken uit naar Frankrijk en anderen zetten hun idealen ondergronds voort. In 1795 wisten de patriotten met behulp van een Frans leger de stadhouder alsnog te verjagen en dat vormde het begin van de Bataafse Republiek. In Noord-Holland betekende dat nog niet het einde van de 'burgeroorlog'. In 1799 viel een gezamenlijk leger van de Engelsen en de Russen binnen om de Fransen te verjagen. Op 17 september arriveerde een legerafdeling binnen Hoorn. Na een zware nederlaag op 6 oktober bij Castricum capituleerden de Engelsen en Russen.

In de periode tussen circa 1780 en 1800 droegen veel inwoners hun politieke voorkeur openlijk uit. Een onderdeel hiervan vormden borden, kopjes of ander serviesgoed van faience waarop orangistische of juist patriottische afbeeldingen of teksten stonden. De bewoner van Westerblokker 74 was duidelijk een arme orangistische aanhanger van Willem V.

Op een van de kommen is een veelkleurige beschildering met tekst aangebracht (58-C06, afb. 56.4). De tekst is incompleet. Leesbaar is: baataat. Vooralsnog is de volledige spreuk onbekend.

Een andere interessante vondst uit de afvalkuil zijn de fragmenten van een kaststel van Delftse faience (58-C09, afb. 55.3). Hoewel kaststellen als antieke voorwerpen veel voorkomen, worden ze bij archeologisch onderzoek toch maar zelden gevonden. De vazen konden lang op een kast staan zonder te breken. Als ze afgedankt werden, verdwenen ze in de handel en werden niet zomaar in een kuil of het erf gegooid. Het eenvoudige goedkope kaststel waarvan de fragmenten zijn gevonden, geeft een beeld van het interieur van het huis.

Biscuit

Een aparte scherf is het randfragment van een bord van biscuit. Biscuit is een halffabricaat. Hierop werd het decor geschilderd en het glazuur aangebracht om vervolgens een tweede keer te worden gebakken. Borden van biscuit werden soms als zeer goedkoop product verkocht. Het gaat in dit geval dus niet om het afval van een majolica- of faiencebakker.

Portugese en Franse faience

Opmerkelijk zijn twee scherven van Portugese faience: een randfragment van een bord met kraakdecor (58-C01, afb. 57.1) en twee kleine wandfragmenten van een kan of vaas met diermotieven (58-C02, afb. 57.3). Beide dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw. Omdat het kleine fragmenten betreft is het niet zeker of de Portugese voorwerpen daadwerkelijk begin 19de eeuw zijn weggegooid of dat het fragmenten 'opsplit' uit oudere context betreft. Wat de scherven wel duidelijk maken is dat Portugese faience met enige regelmaat in de dorpen op het West-Friese platteland voorkomt, zoals ook uit andere opgravingen blijkt.

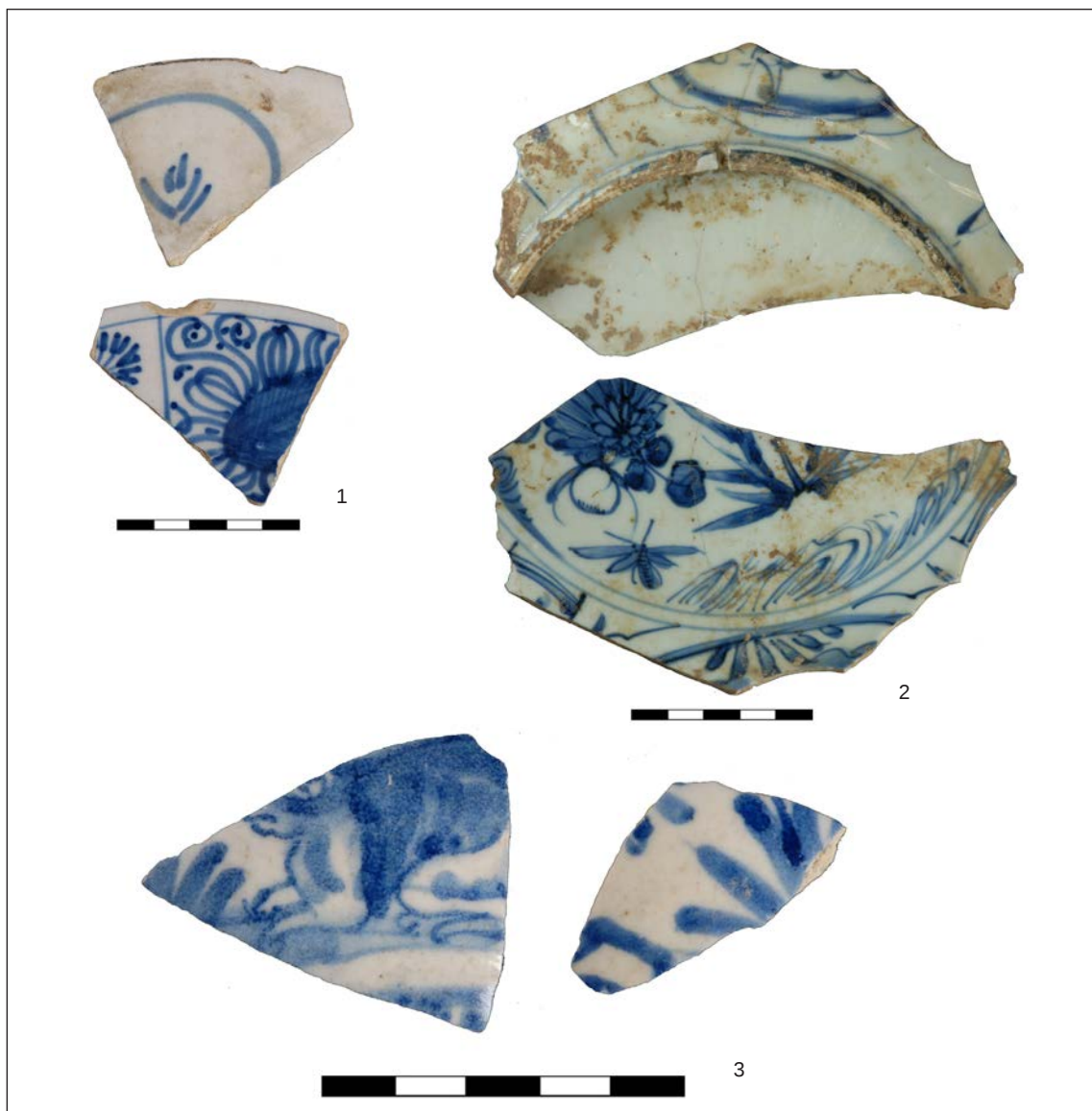
Een scherf van een plooienschotel is op basis van het baksel toe te schrijven aan Frankrijk (Nevers/Rouen). De schotel is ongedecoreerd en dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw.

Chinees porselein

Uit de kuil komt een scherv van een bord (58-C03, afb. 57.2) en van een klapmuts van kraakporselein uit 1600-1650. Verder zijn de scherven van drie borden, vier kopjes en een vaas van Chinees porselein gevonden. Een van de borden (schoteltje) en een van de kopjes is uitgevoerd in zogenaamd kapucijnerdecor met een bruine achterzijde. Een ander kopje is voorzien van een bloemdecor en aan de onderzijde gemerkt (58-C15). De hoeveelheid porselein is op de totale hoeveelheid scherven gering. In de 18de eeuw was Chinees porselein in vrijwel ieder huishouden in omloop. Het was echter in die tijd nog altijd duurder dan het goedkope Delftse faience. De bewoner kon zich kennelijk de 'luxe' van een uitgebreid Chinees servies niet veroorloven.

Europees porselein

Twee kopjes zijn te rekenen tot het Europees porselein. De ene is volledig wit en de ander heeft een blauw decor. Europees porselein werd voor het eerst gemaakt rond 1710 in Meissen.

57. Importkeramiek uit afvalkuil S79.

1. Bord, Portugese faience, 1620-1660, voor- en achterzijde (58-C01). Schaal 2:1.
2. Bord, Chinees kraakporselein, 1630-1650, voor- en achterzijde (58-C03). Schaal 2:1.
3. Kan, Portugese faience, 1600-1660 (58-C02). Schaal 1:1.

Het was in de 18de eeuw een kostbaar product. Vanaf 1730 werd in Meissen het zogenaamde Zwiebelmuster-decor toegepast. Dit decor bleef tot in de 19de eeuw zeer populair. Het is een patroon van gestileerde bloemen, bladeren en perziken in blauw onderglazuur en is ontleend aan decors op Chinees porselein. Het in de afvalkuil gevonden kopje is hier een voorbeeld van. Opmerkelijk is dat uit de kuil ook een kopje van Chinees porselein en van industrieel wit komen die op nagenoeg identieke wijze zijn versierd.

Het Europees porseleinen kopje (58-C15) is voorzien van een merk dat vanaf 1777 in de porseleinfabriek Grossbreitenbach en vanaf 1797 in de porseleinfabriek Limbach (opgericht 1772) werd toegepast. Beide fabrieken lagen in de deelstaat Thüringen.

Industrieel wit aardewerk

De laatste groep wordt gevormd door industrieel wit aardewerk. Het betreft minimaal zes borden, drie kopjes en een zoutstrooier. Merken zijn niet aanwezig.

Overig

De kuil heeft de fragmenten van minimaal vijftien wandtegels opgeleverd. Uit de kuil komen slechts tien fragmenten glas waaronder twee zielen van grote bolle flessen en twee zielen van cilindrische flessen. Onder de glasvondsten is geen enkele scherf van een drinkglas aanwezig.

Conclusie

Het vondstmateriaal dateert uit de periode 1775-1825. Onder de vondsten zijn zeer weinig antieke stukken aanwezig. Het vondstcomplex bevat slechts enkele scherfjes Portugese en Franse faience en kraakporselein. Italiaanse faience ontbreekt volledig. Binnen West-Friesland worden in 18de-eeuwse context vaak oude 17de-eeuwse importstukken aangetroffen die als antieke erfstukken te interpreteren zijn. Ze hingen decennialang als sierstuk aan de wand of stonden op een kast. Dat was kennelijk bij de eigenaars van dit materiaal niet het geval.

Keramik die rond 1800 als duur valt te bestempelen, zoals Chinees Qianglong-porselein en de duurdere vormen van Europees porselein en industrieel wit aardewerk, zijn niet of nauwelijks aanwezig. Het complex bevat met name veel eenvoudig gebruiksgoed, zoals een theepot van roodbakkend aardewerk en een theepot van witbakkend aardewerk. Dit zijn de goedkope varianten van de dure theepotten van porselein of industrieel aardewerk.

6. Beantwoording onderzoeksvragen

Bewoningsfase 1 (1150-1400)

Op het perceel stond in de 12de/13de eeuw geen huis. Ophogingslagen (terp) ten behoeve van de bouw van een huis zijn niet aangetroffen. Dit is opmerkelijk gezien de ligging nabij de St. Michaëlkerk, die als centrum van het dorp kan worden gezien. Langs het dorpslint lagen verspreid huisterpjes, waarvan de sporen en vondsten bij diverse waarnemingen in het verleden zijn aangetroffen. Kennelijk lag op perceel Westerblokker 74 geen huisterpje. Het perceel was in deze periode verdeeld in twee smalle percelen die van elkaar werden gescheiden door een sloot. Ieder perceel was circa 7 meter breed, gemeten vanaf het midden van de sloten. Op het westelijke perceel was nog een dwarsloot aanwezig.

Op het terrein lagen diverse kuilen waarvan de functie niet duidelijk is, maar die wel in verband te brengen zijn met bewoning in de nabije omgeving.

Bewoningsfase 2 (1400-1625)

Gedurende fase 2 was het perceel nog altijd onbebouwd. Aan de oostkant was een brede sloot aanwezig die als perceelsgrens met het huidige perceel Westerblokker 70 fungeerde. Waarschijnlijk was dat buurperceel in deze tijd wel bebouwd. De sloot die in fase 1 de oostelijke van de westelijke helft scheidde, was gedempt waardoor een perceel van circa 15 meter breed was ontstaan. Dit was in vergelijking met de omringende percelen aan het dorpslint een zeer klein perceel.

Over de sloot aan de oostkant was een houten brug aanwezig. Mogelijk hoorde het perceel bij Westerblokker 70 aangezien de brug Westerblokker 74 en 70 met elkaar verbond. De brug had mogelijk een lengte van 6 meter en een breedte van 4 meter. Een gebruik van perceel Westerblokker 74 als boomgaard ligt voor de hand.

Het vondstmateriaal dat in de dempingslagen van de sloot is gevonden, is bij deze fase besproken. Mogelijk behoort het materiaal bij de bewoning op perceel Westerblokker 70.

Bewoningsfase 3 (1625-1850)

8 Zijn sporen van een huis uit deze fase aanwezig en zo ja, hoe dateren deze en tot welke reconstructie van een huis leiden deze?

Het perceel is omstreeks 1625 voor het eerst bebouwd. De brede sloot aan de oostkant werd gedempt om plaats te maken voor een smallere sloot. Op deze wijze ontstond een breder kavel om te bebouwen. Hierop werd een huis gebouwd die de volledige breedte van het perceel besloeg. Dit huis stond direct aan de straatkant, zodat een zo groot mogelijk erf achter het huis aanwezig bleef. Het huis is nog te zien op de kadastrale kaart van 1824.

De plattegrond van het huis valt op basis van de teruggevonden archeologische sporen niet volledig te reconstrueren. Vermoedelijk had het een breedte van circa 11,5 meter en een diepte van circa 6,50 meter. In het huis was een voorraadkelder en een waterput aanwezig.

Tussen het afbraakpuin van het huis zijn diverse wandtegels gevonden die een beeld van het interieur van het huis geven. Met name een aantal polychrome stertegels uit de eerste helft van de 17de eeuw valt op.

9 Is vondstmateriaal aan de bewoners van het huis te koppelen en wat vertelt dit over de bewoners?

Aan de bewoners van het huis is veel vondstmateriaal te koppelen. Op het perceel achter en naast het huis is namelijk een aantal afvalkuilen aangetroffen. Het materiaal laat zich

karacteriseren als arme huisraad, hoewel er heel wat haken en ogen aan sociale interpretatie van vondstmateriaal zitten. Zeker is dat het duurdere segment keramiek weinig onder de vondsten voorkomt of zelfs geheel ontbreekt. Chinees porselein is met een gering aantal voorwerpen aanwezig en de voor de 18de eeuw dure keramieksoorten als vroeg industrieel aardewerk (creamware e.d.) en vroeg Europees porselein ontbreekt volledig.

Interessant aan de vondsten is dat twee voorwerpen direct in verband te brengen zijn met de orangistische voorkeur van de bewoners aan het einde van de 18de eeuw.

Verder is opmerkelijk dat van de locatie diverse buitenlandse munten komen: een zilveren solidus uit Riga uit 1654-1660, een oord uit Namen uit 1692, een acht pfennigstuk uit Stadt Coesfeld (Noordrijn-Westfalen) uit 1713 en een liard uit Luik uit 1752.

Bewoningsfase 4 (19de-20ste eeuw)

10 Hoe zag de oorspronkelijke plattegrond van het Armenhuis eruit?

Het Armenhuis is vanaf de bouw verdeeld geweest in drie kamers: twee grote kamers aan de linker en rechter zijkant van het gebouw en een kleine kamer middenin. De grote kamers waren ieder van twee bedsteden voorzien en de middelste kamer van één bedstee. De grote kamers waren bestemd voor gezinnen en de kleine kamer als eenpersoonswoning. Dit was in de jaren 40 en 50, zoals blijkt uit de jeugdherinneringen van Franke, nog altijd het geval.

De middelste kleine kamer had aanvankelijk geen eigen haard met schoorsteen. De schoorstenen van beide buitenste kamers verwarmden via de tussenwanden ook de middelste kamer.

Alle drie kamers hadden aan de achterkant van het huis een kleine smalle keuken. De buitenste kamers hadden via de zijkant van het huis in de keuken hun ingang en de middelste kamer aan de achterkant van het huis. Achter het huis lag een grote rechthoekige waterkelder die bestemd was voor alle bewoners.

De grote kamers hadden ieder een eigen voorraadkelder die toegankelijk was vanuit de keuken. De middelste kamer was niet van een dergelijke kelder voorzien.

Voor een beeld van de bovengrondse opbouw van het huis, zijn we aangewezen op oude foto's en de op papier gestelde jeugdherinneringen van Franke. Iedere woning had een kleine zolder die via een houten trappetje in de keuken was te bereiken.

11 Is vondstmateriaal aan de bewoners van het Armenhuis te koppelen en wat vertelt ons dit over de bewoners?

Vondstmateriaal dat met zekerheid aan de bewoners is te koppelen, is weinig gevonden. Binnen de contouren van het huis zijn diverse metaalvondsten gedaan, waaronder een heel aantal munten, maar de meeste behoren tot fase 3. Achter het huis is een afvalplek met de scherven van een serie borden van boerendelfts gevonden. De borden dateren uit het einde van de 18de eeuw, maar zijn vermoedelijk in de loop van de 19de eeuw weggegooid. Het is niet zeker of ze het afval van bewoners van het Armenhuis zijn, of nog bij fase 3 behoren. De borden behoren tot het goedkope Delfse assortiment.

Literatuur

Bartels, M., 1999: *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*.

Berg, G.T.C. van den, 2008: Een middeleeuwse huisterp aan het dorpslint van Westerblokker. *Hoornse Archeologische Rapporten* 15, Hoorn.

Bruijn, A., 1992: *Spiegelbeelden. Werra-keramiek uit Enkhuizen, 1605*.

Gangelen, H. van, 1997: 'Symboliek' in: H. van Gangelen, P. Kersloot en S. Venhuis, *Hoorn des Overvloeds. De bloeiperiode van het Noord-Hollands slibaardewerk (ca. 1580 – ca. 1650)*, 95-149.

Lunsingh Scheurleer, D.F., 1994: *Oranje op aardewerk. Van Willem de Zwijger tot Koningin Beatrix*.

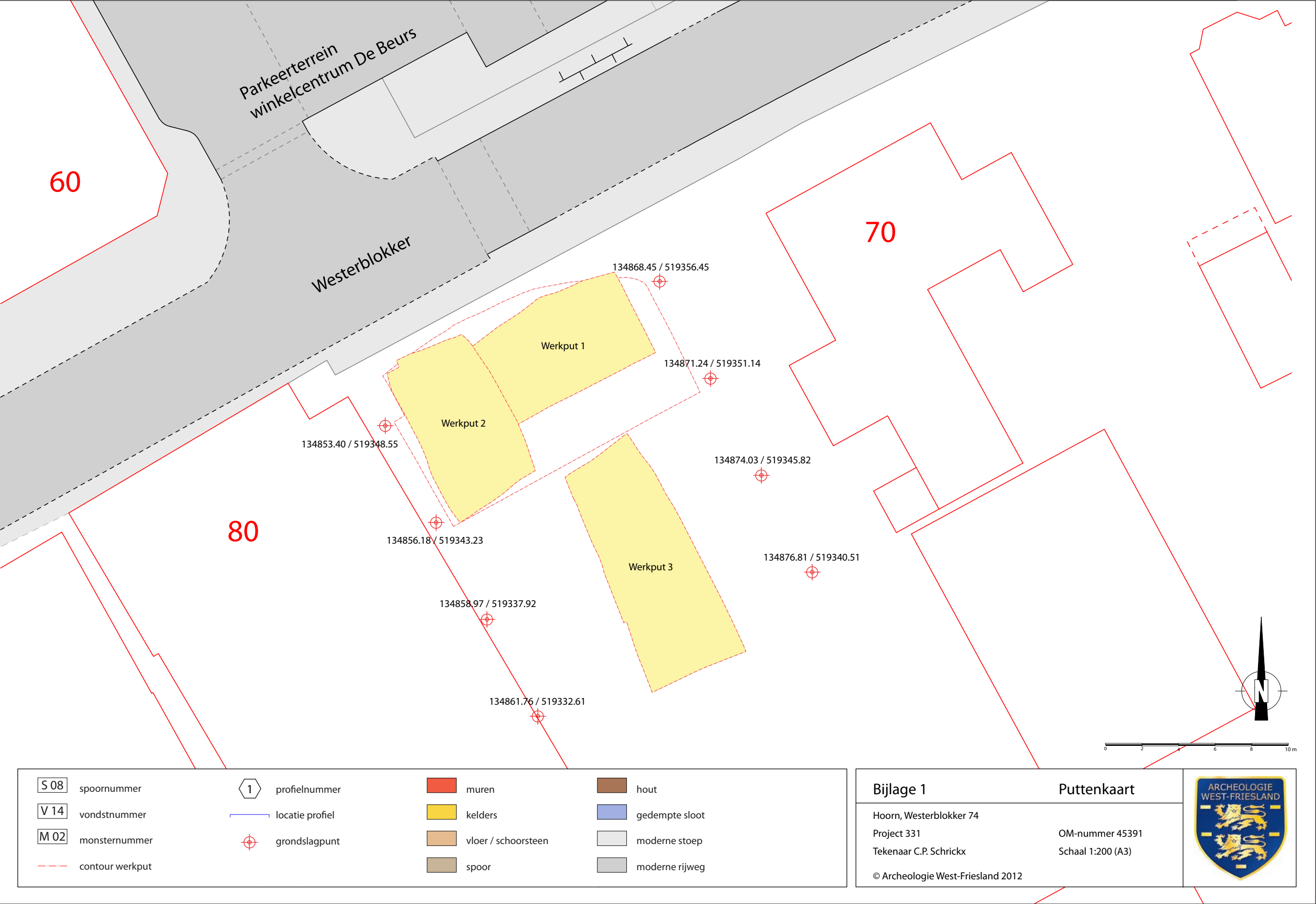
Schrickx, C.P., 2010: 'De vroegste geschiedenis van Zwaag' in: J. Buchner, R. Lodde-Tolenaar en C. Schrickx, *De Hervormde Kerk van Zwaag. De kerk, het dorp, de geschiedenis. Bouwhistorische Reeks Hoorn deel 14*, 15-22.

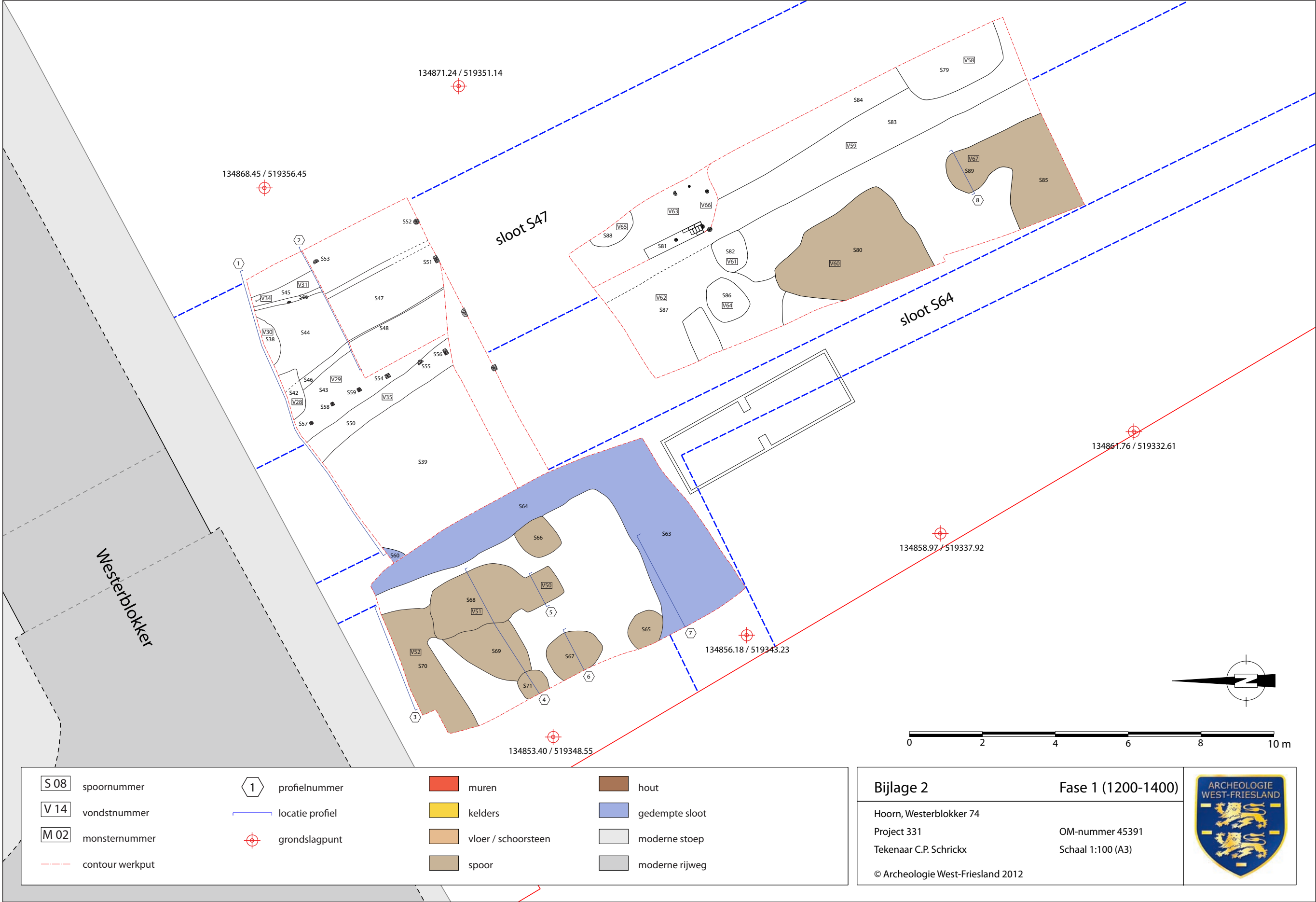
Schrickx, C.P., 2010: 'Een schamel dorpken' in: J. Buchner, R. Lodde-Tolenaar en C. Schrickx, *De Hervormde Kerk van Zwaag. De kerk, het dorp, de geschiedenis. Bouwhistorische Reeks Hoorn deel 14*, 23-51.

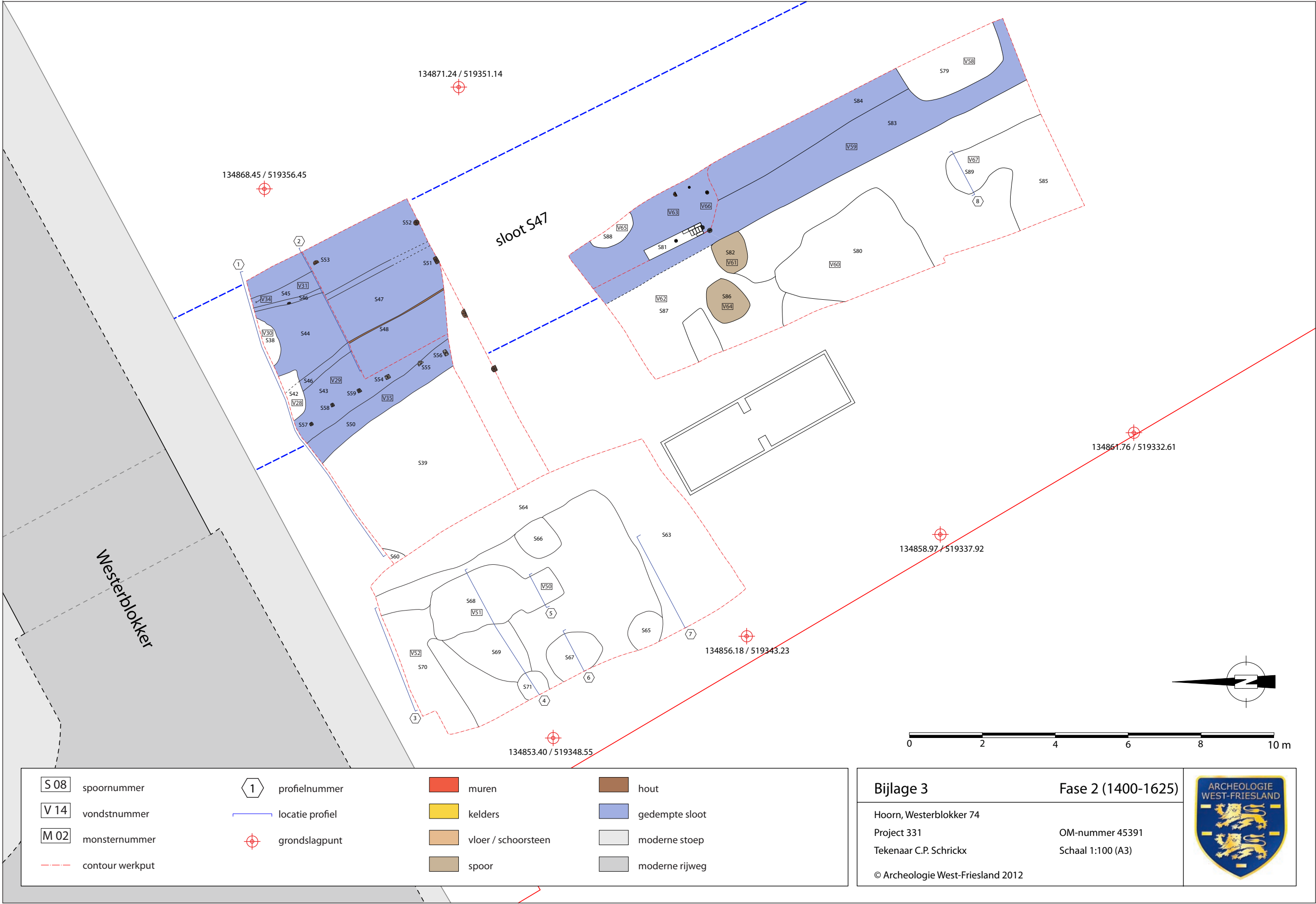
Schrickx, C.P., 2011: *Archeologische Quickscan Westerblokker 74*.

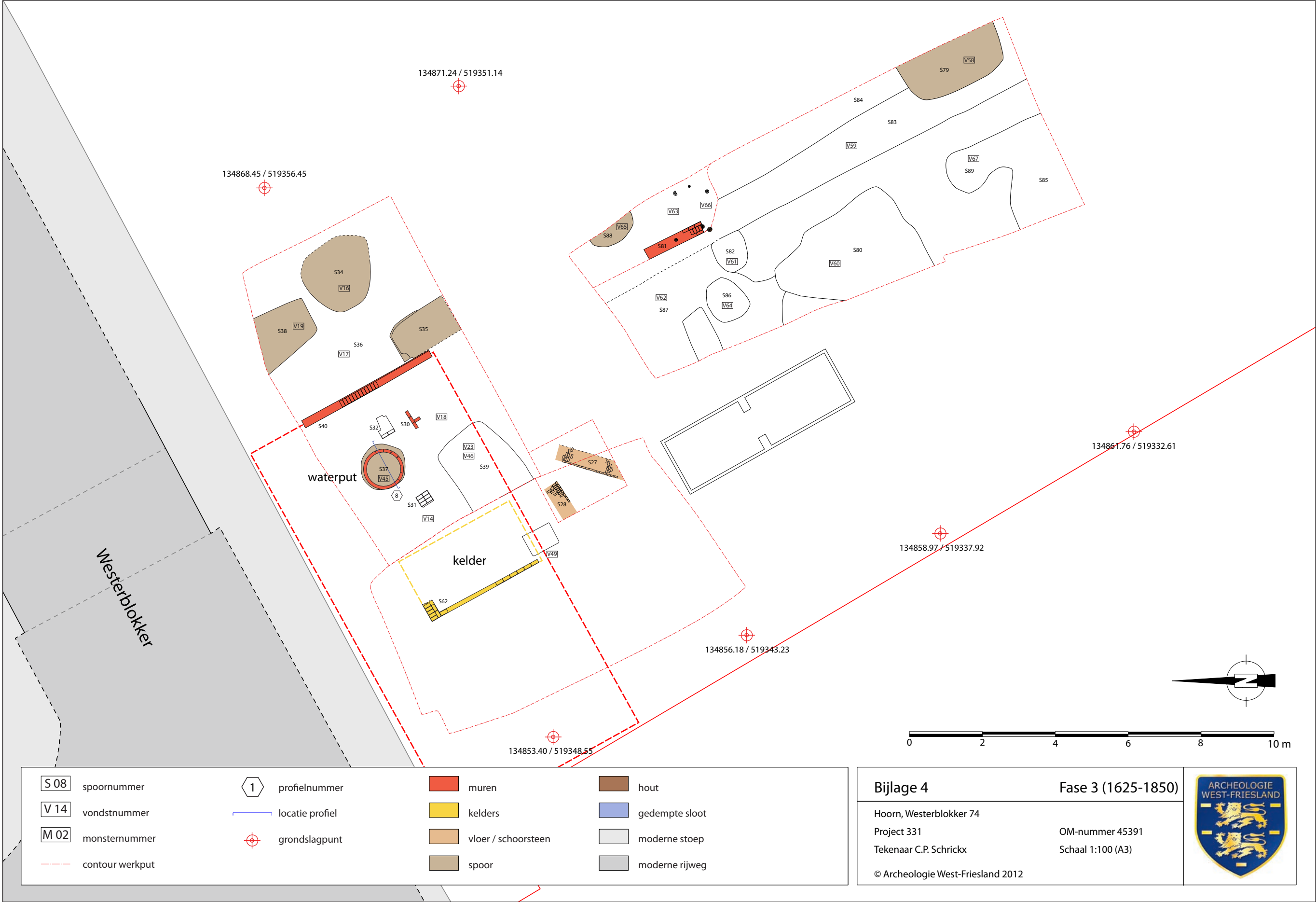
Schrickx, C.P., 2011b: Archeologisch onderzoek op het terrein van de Hervormde Kerk in Westerblokker, gemeente Hoorn. *West-Friese Archeologische Rapporten* 27, Hoorn.

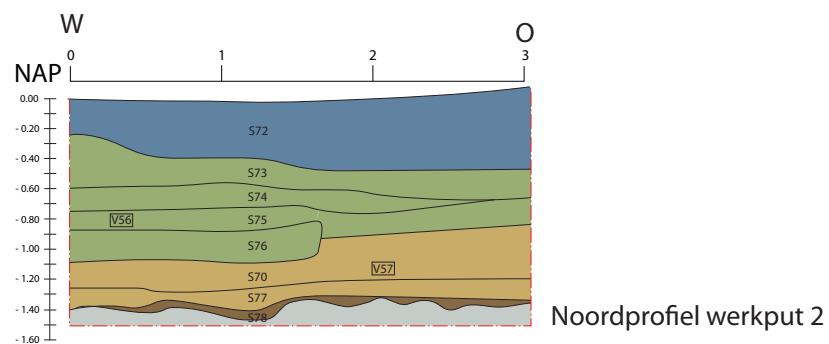
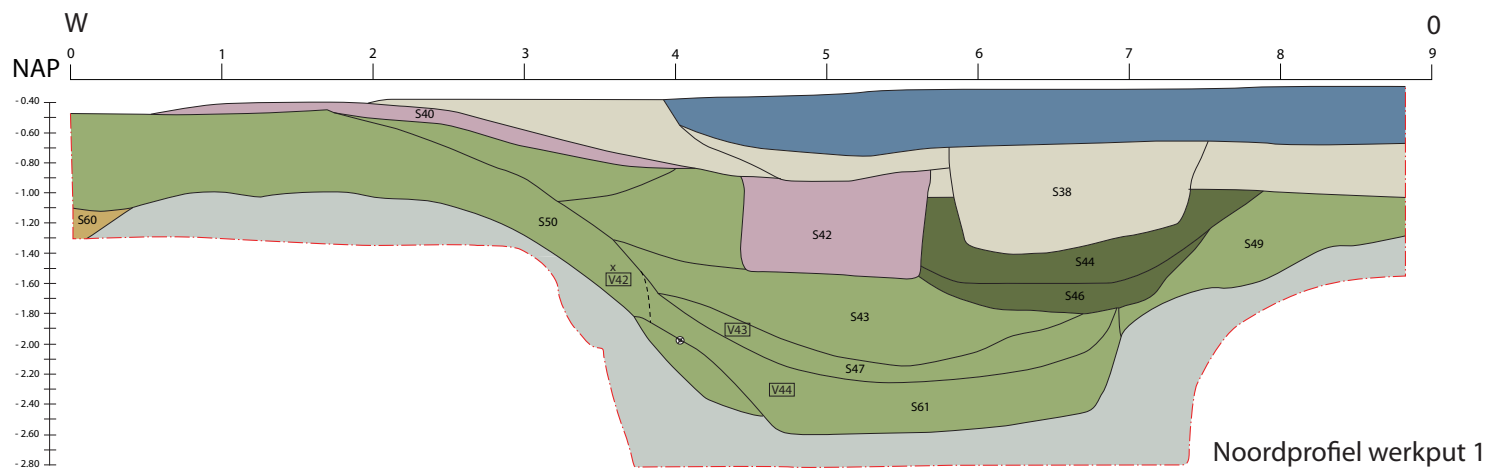
Schrick, C.P., 2012: Vijf eeuwen Vijzeltuin. Inventariserend archeologisch onderzoek binnen het plangebied De Vijzeltuin in Enkhuizen. *West-Friese Archeologische Rapporten* 25, Hoorn.

S 08	spoornummer		natuurlijke bodem		fase 2B
V 14	vondstnummer		veen / klei		fase 3A
M 02	monsternummer		fase 1		fase 3B
	contour werkput		fase 2A		fase 4

Bijlage 6

Profielen

Hoorn, Westerblokker 74

Project 331

Tekenaar C.P. Schrickx

© Archeologie West-Friesland 2012

OM-nummer 45391

Schaal 1:50 (A4)

Bijlage 7: determinatielijst keramiek

Vnr	Snr	Fase	Context	Begin	Eind	Materiaal	ID	Vorm	Typenr	Rand	Wand	Tot.	MAE	Begin	Eind	Opmerkingen								
2	0	4	kamer 2	1750	1850	Europ. porselein		indet	ep-	0	1	1	1	1800	1850	1 polychroom kleine fragmenten, Ligurisch wit stijl								
						faience		bord	f-bor-	3	1	4	3											
						faience		bord	f-bor-11	3	14	17	1											
						industrieel wit		bord	iw-bor-	1	0	1	1											
						industrieel wit		indet	iw-	0	1	1	0											
						industrieel wit		kop	iw-kop-	0	1	1	1											
						majolica		bord	m-bor-	4	14	18	1											
						majolica		bord	m-bor-	0	1	1	0											
						pijpaarde	tabakspijp	1	0	1	1	1												
						Port. faience	bord	0	1	1	1	1												
						roodbakkend	indet	3	8	11	3													
						roodbakkend	kachelpa	2	0	2	1													
5	0	4	kamer 3	1750	1850	steengoed 2		fles	s2-fle-	0	1	1	1	1750	1850	merk: gekroond VB zeer klein fragment grapes en potten mineraalfles Duits witbakkend inw geel, uitw groen								
						witbakkend		bord	w-bor-	1	1	2	1											
						witbakkend		indet	w-	0	3	3	0											
						witbakkend		pispot	w-pis-	1	3	4	1											
						faience		bord	f-bor-	1	1	2	1											
						pijpaarde	tabakspijp	1	0	1	1	1												
						roodbakkend	bakpan	1	0	1	1	1												
						roodbakkend	indet	0	1	1	0													
						faience		bord	f-bor-	2	3	5	2											
						faience	C03	bord	f-bor-1	1	0	1	1											
						majolica		bord	m-bor-	2	0	2	2											
						majolica		bord	m-bor-5	1	0	1	1											
6	26	3	afvalkuil	1700	1750	pijpaarde	tabakspijp	2	0	2	0	2	2	1625	1675	blauwe beschildering, secundair doorboorde standring 1 blauw en 1 wit blauw en geel, kabelrand, arch compleet merk: gekroond 4, geen merk merk onderzijde: konijn Nederrijns aw								
						porselein	C01	bord	p-bor-	0	1	1	1											
						porselein	C02	bord	p-bor-6	1	0	1	1											
						roodbakkend		bord	r-bor-7	4	9	13	3											
						roodbakkend		deksel	r-dek-	1	0	1	1											
						roodbakkend		grape	r-gra-4	2	2	4	2											
						steengoed 2		pot	s2-pot-	1	2	3	1											
						witbakkend		kop	w-kop-3	1	0	1	1											
						faience		beeld	ep-bee-	0	1	1	1											
						pijpaarde																		
						roodbakkend																		
						13	0	4	kamer 2	1750	1850	Europ. porselein	C01				beeld	ep-bee-	0	1	1	1		

industrieel wit	bord	iw-bor-12	1	0	1	1	1	inkepingen op rand
industrieel wit	bord	iw-bor-3	2	0	2	2	2	
industrieel wit	indet	iw-	1	7	8	1	1	blauw drukdecor
industrieel wit	indet	iw-	0	2	2	0	0	reliefversiering bladeren, bodem
industrieel wit	indet	iw-	0	1	1	1	1	standringen
industrieel wit	kop	iw-kop-	0	2	2	2	2	beschiding blauw, groen en rood
industrieel wit	kop	iw-kop-	0	1	1	1	1	blauw handbeschilderd, decor als 58-C15
industrieel wit	kop	iw-kop-	0	1	1	0	0	bodem van strooier
industrieel wit	strooier	iw-soi-	1	0	1	1	1	blauwe beschildering, Fries rozet, grof beschilderd,
majolica	bord	m-bor-	4	6	10	4	4	Friesland
majolica	bord	m-bor-13	1	0	1	1	1	blauw: landschap, Fries
majolica	bord	m-bor-5	1	0	1	1	1	1x gekr B, 2x gekr WP, 1x gekr hoed, 1x trompetter, 1x BVB
pijpaarde	tabakspijp		6	0	6	6	6	1x gekr 87, 2x SVO zijkant, 2x gekr GN(CN?), 4x indet
pijpaarde	tabakspijp		9	1	10	9	9	geen hiel
pijpaarde	tabakspijp		1	0	1	1	1	kraakporselein
porselein	bord	p-bor-	0	1	1	1	1	1x kapucijner
porselein	bord	p-bor-	2	0	2	2	2	
porselein	bord	p-bor-6	1	0	1	1	1	
porselein	bord	p-bor-8	1	0	1	1	1	kraakporselein, klapmuts
porselein	indet	p-	0	5	5	0	0	
porselein	kop	p-kop-	3	1	4	3	3	1x kapucijner
porselein	kop	p-kop-1	1	0	1	1	1	blauwe beschildering: bloemdecor, merk
porselein	vaas	p-vaa-	0	1	1	1	1	
Port. faience	bord	po-bor-	1	0	1	1	1	
Port. faience	kan	po-kan-	0	2	2	1	1	dier
roodbakkend	bakpan	r-bak-	1	3	4	1	1	
roodbakkend	bakpan	r-bak-6	7	0	7	3	3	hoge kraagranden, geen BopZ-stempels
roodbakkend	bord	r-bor-	1	0	1	1	1	
roodbakkend	bord	r-bor-	1	2	3	1	1	Nederrijns
roodbakkend	bord	r-bor-10	1	0	1	1	1	Nederrijns, ruitpatroon
roodbakkend	bord	r-bor-12	2	0	2	1	1	inw geel, groene silbgolflijn op vlag, Duits
roodbakkend	bord	r-bor-3	3	0	3	1	1	
roodbakkend	grape	r-gra-	0	2	2	0	0	wijde grape
roodbakkend	grape	r-gra-47	1	0	1	1	1	wijde grape

roodbakkend	grape	r-gra-51	8	0	8	2			1740	1760	wijde grape, BopZ-rand, geen BopZ-stempels
roodbakkend	indet	r-	2	65	67	2					divers
roodbakkend	kom	r-kom-1	3	0	3	1					grote kome, hor oren, inw bodem geel, slijboogjes op rand
roodbakkend	komfoor	r-kmf-19	1	1	2	1					kraagrand met ribbel
roodbakkend	pispot	r-plis-	1	0	1	1					vierkante bak
roodbakkend	pot	r-pot-59	8	0	8	4					vierkante bak
roodbakkend	test	r-tes-	3	0	3	2					donker paarsbruin glazuur
roodbakkend	test	r-tes-2	1	0	1	1					mineraalwaterfles
roodbakkend	theepot	r-the-	1	0	1	1					geen merk
steengoed 2	fles	s2-fle-	1	7	8	1					opsit
steengoed 2	fles	s2-fle-4	1	0	1	1					Westerwald, zeer grote kan
steengoed 2	kan	s2-kan-	0	1	1	0					grote knikkers
steengoed 2	kan	s2-kan-69	1	0	1	1					Westerwald, grote kom, vlag
steengoed 2	knikker	s2-	3	0	3	3					blauw en sgraffito
steengoed 2	kom	s2-kom-1	1	0	1	1					Westerwald, standvlakken
steengoed 2	pot	s2-pot-	0	2	2	0					Westerwald
steengoed 2	pot	s2-pot-7	1	0	1	1					Westerwald
steengoed 2	pot	s2-pot-9	1	0	1	1					bloemdecor, scrath blue,
steengoed 3	bord	s3-bor-1	1	0	1	1					schoteltje
witbakkend	bord	w-bor-	1	1	2	1					inw bruin fond met gele,
witbakkend	bord	w-bor-	0	5	5	1					groene en rode beschildering,
witbakkend	bord	w-bor-2	1	0	1	1					Duits
witbakkend	bord	w-bor-4	3	4	7	1					inw geel fond met groene,
witbakkend	deksel	w-dek-16	2	0	2	2					bruine en rode beschildering,
witbakkend	grape	w-gra-	1	0	1	1					Duits
witbakkend	grape	w-gra-36	1	0	1	1					inw geel fond met bruine
witbakkend	indet	w-	0	8	8	0					beschildering: lijnen en tekst,
witbakkend	indet	w-	1	0	1	1					Duits
witbakkend	kop	w-kop-26	1	0	1	1					inw geel, uitw groen

[illegible]

[illegible]

Bijlage 9: determinatielijst glas

Vnr	Snr	Fase	Context	Datering	ID	Vorm	Typenr	Aantal	MAE	Datering	Opmerkingen
9	0	3	stort	1700-1800	G02	kraal	gl-	1	0	1700-1800	blauwe kraal
					G01	kraal	gl-	1	0	1700-1800	blauwe kraal
18	37	3	afvalkuil	1600-1700		kelkglas	gl-kel-	1	1		stam van kelkglas
43	47	2	profiel	1575-1625		fles	gl-fle-	2	1		kelderfles
58	79	3	afvalkuil	1775-1825		fles	gl-fle-	10	4		2x ziel grote bolle fles, 2x ziel cilindrische fles
65	88	3	afvalkuil	1700-1750		fles	gl-fle-	4	1		bolle fles op ziel
								19	7		

Bijlage 10: determinatielijst metaal

Vnr	Snr	Fase	Context	Datering	ID	Materiaal	Vorm	Aantal	Datering	Opmerkingen
0	0	3	stort	1600-1900	M03	ijzer	deurklopper	1		hartvormig
					M02	messing	boekbeslag	1		versierd met Franse lelie
					M01	messing	boekbeslag	1		versierd boekbeslag
						messing	gesp	1		D-vormige gesp met angel
						messing	knoop	1		ronde knoop met draadoog
						messing	kogelbel	1		fragment van grote kogelbel
1	25	4	voorkant huis	1700-1900		lood	indet	1		indet. Voorwerp
2	2	4	kamer 1	1700-1945		ijzer	mes	1		lemmet van mes
						koper	munt	1	1878	1 cent
					M01	koper	munt	1	1839	1 cent
						koper	munt	1	1790	duit VOC, Utrecht
						koper	munt	1		duit Holland, leeuw in tuin
					M02	koper	munt	1	1727	duit Zeeland
						koper	munt	1	1948	1 cent Wilhelmina
					M03	koper	munt	1	1819	pfennig, GH KM = Grossherzogtum Hessen Klein Munze
						koper	munt	1		1/2 cent
						koper	munt	1		1/2 cent
						lood	indet	1		
						messing	indet	1		
						messing	indet	1		
						messing	indet	1		
						messing	rekenpenning	1	1758-1814	versierd beslagplaatje fragment vz: (DAT FRUCTUS) DATQUE (CO)RONAS ICR, kz: LVD XV DG F ET N REX
						messing	ring	1		
					M04	zink	munt	1	1940-1945	oorlogsmunt
						zink	munt	1	1940-1945	oorlogsmunt, zeer slechte staat
3	0	4	kamer 2 en 3	1700-1945		indet	divers	10		
						koper	munt	1	1702	duit West-Friesland
					M02	koper	munt	1	1827	1 cent Willem
						koper	munt	1	18...	1 cent Willem
						koper	munt	1	1859	2 cent Belgie
						koper	munt	1	18...	2 cent Belgie
						koper	munt	1	178...	duit stad Utrecht
					M03	koper	munt	1	175..	duit West-Friesland
					M01	koper	munt	1	16...	oord Namen

26	0	3	stort	1600-1900		koper koper lood messing messing messing	munt munt indet boekbeslag duim rekenpenning	1 1 1 1 1 1	1827 1702 1700-1800	1 cent duit Holland dikke loden schijf kleine messing duim voor deurtje of luik
27	41	3	ophogingslaag	1600-1850	M01	lood messing	lakenlood indet	1 1		Leinden, vz: gekruiste sleutels, kz: gekroonde leeuw rond plaatje
32	46	2	sloot	1575-1625	M02	zilver	munt	1	1654-1660	solidus Riga
33	47	2	sloot	1575-1625	M01	ijzer koper	hoefijzer munt	1 1	1606?	fragment oord Friesland
34	45	2	sloot	1575-1625	M01	ijzer messing	ploegschaar oirband	1 1		metalen punt van leren (mes)schede
36	0	4	kamer 2	1700-1945	M01	koper	munt	1	1346-1384	imitatie leeuwengroot Vlaanderen
40	0	3	stort	1600-1900	M01	messing lood lood	vingerring kogel lakenlood	1 1 1		versierde messing vingerring vz: SAT TYNE (=satijn) + dubbelkoppige adelaar, kz: gekruiste sleutels
41	0	2	stort (zwarte laag)	1575-1625		lood lood lood messing messing messing messing messing messing messing messing	indet kogel netverzwarend dop gesp gesp kogelbel kogelhuls naairing ring ring	1 1 1 1 1 1 2 1 2 1 1		loden plaatje ronde kogel grote ronde cilindrische dop van koper rechthoekige gesp met middenstijl dubbelovale gesp 2 halve bollen zeer grote messing ring
45	37	3	waterput	1750-1850	M01	koper	munt	1	1752	Luik
47	0	3/4	stort	1600-1900	M01 M01 M02 M03	koper koper koper koper koper koper koper	duit munt munt munt munt munt munt	1 1 1 1 1 1 1	1761 1713 1791 1786 1827 1600-1650	duit Gelderland STADT COSVELDT, VIII pfennig duit stad Utrecht duit stad Utrecht 1 cent Willem 1 cent Willem Fries oord

